

Universiteit Utrecht

Grammaticaal seksisme

Een onderzoek naar de relatie tussen grammaticaal gender en
gendergelijkheid

Hester Cnossen, 3873315

01-08-2015

Bachelorthese BA Taalwetenschap, Faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit Utrecht

Begeleider: dr. Margot van den Berg

Tweede lezer: dr. Jacomine Nortier

INHOUD

1. Inleiding	1
2. Theoretisch kader	5
2.1 Sekse, gender, ongelijkheid en ongelijkwaardigheid	5
2.2 Gender en taal	6
2.2.1 Grammaticaal gender	7
2.2.2 Pronominaal gender	8
2.2.3 Lexicaal gender	8
2.2.4 Extra-linguïstisch gender	9
2.3 Gender en taalsystemen	9
2.3.1 Gendertalen	10
2.3.2 Natuurlijke gendertalen	10
2.3.3 Genderloze talen	11
2.3.4 Overzicht	12
2.4 Taal en seksisme	12
2.4.1 Grammaticaal gender en seksisme	13
2.4.2 Genderdifferentiatie en seksisme	15
2.4.3 Asymmetrieën en seksisme	16
2.5 Overzicht	20
3. Huidig onderzoek en verwachtingen	23
4. Methode	24
4.1 Ontwerp	24
4.2 Data	25
4.3 Talen	25
5. Resultaten	27
5.1 Gendertalen	27
5.1.1 Frans	27
5.1.2 Grieks	29
5.2 Genderloze talen	31
5.2.1 Fins	31
5.2.2 Turks	34
5.3 Genderdifferentiatie	36
5.4 Asymmetrieën	37
6. Conclusie	38
7. Discussie	40
8. Dankwoord	42
9. Referenties	43

0. SAMENVATTING

In deze studie heb ik getracht te achterhalen in hoeverre er sprake is van een relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheid. Eerder onderzoek van Prewitt-Freilino, Caswell en Laakso (2012) heeft uitgewezen dat landen waar hoofdzakelijk gendertalen worden gesproken, talen met grammaticaal gender, gemiddeld lager scoren op gendergelijkheid, dan landen waar hoofdzakelijk talen zonder grammaticaal gender worden gesproken. Er worden twee verschillende verklaringen gegeven voor deze gevonden resultaten.

De eerste verklaring veronderstelt dat landen waar gendertalen worden gesproken gemiddeld lager scoren op gendergelijkheid omdat gendertalen veel genderdifferentiatie vertonen. In gendertalen komt over het algemeen meer genderdifferentiatie voor, het onderscheid tussen mannen en vrouwen, dan in talen zonder grammaticaal gender vanwege de associatie van het masculiene gender met mannelijkheid en het feminiene gender met vrouwelijkheid. Deze benadrukking van het onderscheid tussen mannen en vrouwen zou genderongelijkheden mogelijk kunnen veroorzaken of in stand kunnen houden.

Een tweede verklaring veronderstelt echter dat de resultaten van Prewitt-Freilino, Caswell en Laakso (2012) in verband kunnen worden gebracht met de hoeveelheid asymmetrische representaties die zich voordoen in gendertalen. Gendertalen zouden over het algemeen meer asymmetrische representaties bevatten van mannen en vrouwen dan talen zonder grammaticaal gender door het voorkomen van een *masculine generic* in genderindefiniete context. Dit *masculine generic* zou een hoofdzakelijk mannelijke interpretatie veroorzaken waardoor mannen en vrouwen op een asymmetrische manier worden gerepresenteerd en vrouwen onzichtbaar blijven. Hoewel de meeste gendertalen gebruik maken van een *masculine generic* in genderindefiniete context, is het gebruik van een *feminine generic* vaak niet ongrammaticaal. Dit maakt de keuze voor een *masculine generic* een conventie in taalgebruik, en niet onderdeel van de taalstructuur. Alleen indien genderdifferentiatie in verband kan worden gebracht met een lagere score in genderongelijkheid kan daarom worden gesproken van een directe relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheid. Wanneer genderdifferentiatie in verband kan worden gebracht met genderongelijkheid heeft dit grote gevolgen voor (taal)beleid met betrekking tot het bewerkstelligen van gendergelijkheid. Middels een vergelijking van de mate van genderdifferentiatie en asymmetrieën van vier specifieke talen, waarvan twee met en twee zonder grammaticaal gender, acht ik het gerechtvaardigd te concluderen dat er geen sprake is van een directe relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheid. Alleen de taalstructuur van gendertalen zou dus niet kunnen verklaren waarom landen waar

hoofdzakelijk gendertalen worden gesproken gemiddeld lager scoren op gendergelijkheid dan landen waar hoofdzakelijk talen worden gesproken zonder grammaticaal gender. Of taalstructuur tezamen met de hoeveelheid asymmetrische representaties wel in verband kunnen worden gebracht met de mate van gendergelijkheid is in dit onderzoek niet bekeken, maar zou mogelijk een mooi onderwerp vormen voor vervolgonderzoek.

1. INLEIDING

Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status. Furthermore, no distinction shall be made on the basis of the political, jurisdictional or international status of the country or territory to which a person belongs, whether it be independent, trust, non-self-governing or under any other limitation of sovereignty - Assembly, U. G. 1948

Artikel 2 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens vermeldt duidelijk dat men op basis van geslacht geen onderscheid mag maken in de toekenning van rechten of vrijheden. Genderongelijkheid, een vorm van sociale ongelijkheid waarin mannen en vrouwen ongelijke kansen krijgen, komt echter overal ter wereld voor (Slade, 2008). Hoewel de mate van gendergelijkheid varieert per cultuur, vertonen onze hedendaagse samenlevingen een belangrijke overeenkomst; het zijn veelal vrouwen in plaats van mannen die minder kansen en rechten krijgen toebedeeld. Op veel plaatsen in de wereld wordt vrouwen de toegang tot middelen, mogelijkheden en politieke macht ontnomen (Unicef, 2006).

Om gendergelijkheid te bereiken dient seksisme te worden uitgeroeid. Seksisme omvat attitudes, verklaringen, handelingen, strategieën, of methoden die leiden tot discriminatie, marginalisering of onderdrukking van individuen of groepen op basis van hun geslacht (Schüler, 2008). Seksisme draagt bij aan het behoud de genderongelijkheden die in veel culturen zichtbaar zijn (Unicef, 2006).

Het ontstaan en voortduren van genderongelijkheden is een zeer complex vraagstuk dat niet alleen aspecten van geschiedenis, cultuur en politiek bevat, maar tevens in verband kan worden gebracht met taal; taal zou genderongelijkheden mogelijk behouden of zelfs kunnen veroorzaken (Kaufman en Bohner, 2014).

De relatie tussen taal en genderongelijkheden wordt sinds de tweede golf van het feminisme in de jaren '60 van de vorige eeuw veelvuldig onderzocht en richt zich op twee aspecten van taal: taalstructuur en taalgebruik. In de veronderstelling dat taalstructuur invloed kan hebben op seksisme richtte vroeg-feministisch taalonderzoek zich voornamelijk op het blootleggen van seksistische representaties van mannen en vrouwen in taalstructuur (Alvanoudi, 2014). Taal is seksistisch wanneer deze een van de twee seksen negatief representeert of onzichtbaar laat en dus discrimineert (Doyle, 1998). Zo wordt het Engelse *chairman* 'voorzitter', waarmee zowel naar mannen als vrouwen kan worden verwezen, ervan beschuldigd vrouwen onzichtbaar te laten.

In de veronderstelling dat een vermindering van seksistische representaties van

mannen en vrouwen eveneens zou kunnen zorgen voor een vermindering in seksistische attitude, werd in veel landen taaladvies ontwikkeld om ervoor te zorgen dat mannen en vrouwen op een eerlijke(re) manier zouden worden gerepresenteerd¹. Dit taaladvies omvatte bijvoorbeeld het gebruik van analogieën als *chairperson* ‘voorzitter’ ter vervanging van het seksistische *chairman*.

In de jaren die daarop volgden werd dergelijk taaladvies echter veelvuldig bekritiseerd. Taal krijgt immers pas betekenis wanneer mensen hier interpretatie aan geven. Aangezien de betekenis van taal niet gefixeerd is zouden taalstructuren nooit inherent seksistisch kunnen zijn. De interpretatie die taalgebruikers aan taalstructuren geven kan echter wel seksistisch zijn. In de veronderstelling dat taalstructuren geen relatie hebben tot seksisme of genderongelijkheden richtte feministisch taalonderzoek zich al snel op taalgebruik. Zo werd veelvuldig onderzoek gedaan naar variatie in taalgebruik tussen mannen en vrouwen. Grote verschillen in taalgebruik zouden volgens aanhangers deze visie een sociaal onderscheid kunnen reflecteren en mogelijk in stand kunnen houden (Coates, 2013).

Recent onderzoek van Wasserman en Weseley (2009) en Prewitt-Freilino, Caswell en Laakso (2012) lijkt de veronderstelling dat taalstructuren niet seksistisch kunnen zijn echter niet te bevestigen. Zo vonden Wasserman en Weseley (2009) dat studenten na het lezen van een tekst waarin grammaticaal gender voorkomt significant meer seksistische attitudes uiten dan na het lezen van een tekst zonder grammaticaal gender.

Prewitt-Freilino, Caswell en Laakso (2012) vonden een correlatie tussen scores op gendergelijkheid en het voorkomen van grammaticaal gender. Landen waar hoofdzakelijk talen werden gesproken met grammaticaal gender, scoorden gemiddeld lager op gendergelijkheid dan landen waar talen werden gesproken zonder grammaticaal gender. Deze resultaten werden eveneens gevonden wanneer rekening werd gehouden met andere factoren die mogelijk invloed hebben op genderscores, waaronder religie en de bestuursvorm van een land.

Grammaticaal gender verwijst naar de classificatie van substantieven (i.e. zelfstandig naamwoorden) in een masculien, feminien of mogelijk onzijdig grammaticaal gender. Taalstructuren variëren van elkaar met betrekking tot de aan- of afwezigheid van grammaticaal gender. In talen waarin deze nominale classificatie zich voordoet, behoort ieder

---

¹ Zo stelde de Werkgroep Wijzigingen Beroepsbenamingen van het Ministerie van Sociale zaken richtlijnen op voor het gebruik van beroepsbenamingen die zowel mannen als vrouwen aan zouden spreken. Zij adviseerden het gebruik van neutrale termen als ‘huishoudelijke hulp’ in plaats van ‘werkster’, om te voorkomen dat alleen vrouwen zouden reageren op een vacature (Gerritsen, 2002). In Frankrijk werden echter vrouwelijke analogieën ontwikkeld voor stereotyperende mannelijke beroepen zoals *policière* ‘politieagente’ ter vervanging van *policier* ‘politieagent’.

woord tot een van deze categorieën. Zo zijn het Franse *la table* ‘de tafel’ en *une femme* ‘een vrouw’ grammaticaal feminiene woorden, terwijl *une poisson* ‘een vis’ en *une homme* ‘een man’ grammaticaal masculien zijn.

Lange tijd hebben veel linguïsten geclaimd dat de categorisatie van substantieven geheel arbitrair zou zijn, geen betekenis zou dragen en dus niks te maken zou hebben met sekse. Grammaticaal gender zou slechts een formele taaleigenschap zijn, die zorgt voor samenhang tussen de woorden in een zin. Corbett (1991) heeft echter aangetoond dat er in gendertalen als Spaans en Duits sprake is van sterke overeenkomst tussen grammaticaal gender en natuurlijk gender (i.e. sekse) (in Stahlberg et al. 2011). Veel grammaticaal masculiene woorden verwijzen naar mannelijke referenten, terwijl grammaticaal feminiene woorden verwijzen naar vrouwelijke referenten.

Onder andere onderzoek van Konishi (1993) heeft aangetoond dat de associatie van grammaticaal masculien gender met mannelijkheid en feminiën gender met vrouwelijkheid zelfs zo sterk is dat dit effect tevens kan worden gevonden voor woorden die verwijzen naar objecten. Masculiene woorden werden zowel in het Spaans als Duits vaker geassocieerd met de mannelijke eigenschap kracht, dan grammaticaal feminiene woorden.

Het grote verschil tussen talen met grammaticaal gender en talen zonder grammaticaal gender is dat in talen met grammaticaal gender meer onderscheid wordt gemaakt tussen ‘mannelijk’ en ‘vrouwelijk’; in gendertalen vindt men dus meer genderdifferentiatie. Ieder woord dient immers te worden geclassificeerd als masculien, feminiën of mogelijk onzijdig.

Zowel Wasserman en Weseley (2009) als Prewitt-Freilino en haar collega’s veronderstellen dat deze veelvuldige genderdifferentiatie het onderscheid tussen mannen en vrouwen benadrukt waardoor de oppositie tussen hen als natuurlijk en onveranderlijk wordt beschouwd. Gendergelijkheid zal om deze reden in de hedendaagse genderongelijke samenlevingen volgens hen moeilijk kunnen worden bereikt.

Stahlberg, Braun, Irmen en Sczesny (2011) veronderstellen echter dat niet genderdifferentiatie maar de mate waarin mannen en vrouwen asymmetrisch worden gerepresenteerd in talen in verband kan worden gebracht met seksisme en genderongelijkheden. Talen met grammaticaal gender vertonen volgens hen meer asymmetrische representaties van mannen en vrouwen dan talen zonder grammaticaal gender.

In dit onderzoek zal worden getracht antwoord te krijgen op de vraag in hoeverre er kan worden gesproken van een directe relatie tussen grammaticaal gender en

genderongelijkheden; een relatie tussen genderdifferentiatie en genderongelijkheid. Vanwege de langdurig heersende visie dat grammaticaal gender niks te maken heeft met sekse is onderzoek naar deze relatie zeer schaars. Inzicht in deze relatie kan meer licht werpen op de rol die grammaticaal gender speelt in het veroorzaken of behouden van ongelijkheden. Op basis van deze kennis kan mogelijk passend taalbeleid en – advies worden ontwikkeld met betrekking tot het veranderen of mijden van (taal)seksisme.

In hoofdstuk 2 worden de voor dit onderzoek relevante begrippen gedefinieerd om een zo duidelijk mogelijk theoretisch kader te scheppen. Er zal onder meer worden ingegaan op talige en niet-talige uitdrukking van gender en de drie taalsystemen (gendertalen, genderloze talen, natuurlijke gendertalen) die kunnen worden onderscheiden op basis van frequentie en vorm waarmee uitdrukking wordt gegeven aan gender. Ook zal aandacht worden besteed aan de bestaande hypothesen over de relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheid. In hoofdstuk 3 wordt het onderzoeksvoorstel besproken waarna in hoofdstuk 4 zal worden verduidelijkt door middel van welke methode wordt gepoogd antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag. Hoofdstuk 5 bespreekt de resultaten van het literatuuronderzoek. In hoofdstuk 6 volgt de conclusie en hoofdstuk 7 omvat tot slot een korte discussie en advies voor toekomstig onderzoek.

2. THEORETISCH KADER

2.1 Sekse, gender, ongelijkheid en ongelijkwaardigheid

Mannen en vrouwen kunnen op basis van sekse of gender van elkaar worden onderscheiden. De biologische categorisatie van mensen geschied op basis van anatomische en uiterlijke kenmerken en verdeelt hen onder in een van de twee seksen: man of vrouw. Gender categoriseert mannen en vrouwen echter op basis van sociale kenmerken als gedrag, en plaatst hen op een continuüm van mannelijk naar vrouwelijk gedrag.

Na langdurige discussie binnen de ontwikkelingspsychologie wordt inmiddels geconcludeerd dat gedrag niet veroorzaakt kan worden door biologische factoren, maar aangeleerd is (Best, 2001). Gender is, in tegenstelling tot sekse, dan ook geen eigenschap die de mens bezit maar een identiteit die hij of zij beoefent. Om deze reden wordt gender ook wel beschouwd als een sociaal construct.

Hoewel het biologische verschil tussen mannen en vrouwen in iedere tot op heden bekende samenleving wordt erkend, verschilt de betekenis die aan dit onderscheid wordt gegeven per cultuur (Sunderland, 2006). Wat als mannelijk gedrag wordt beschouwd in de ene cultuur, zou in een andere cultuur kunnen worden beschouwd als vrouwelijk gedrag. Doordat iedere cultuur zo zijn eigen gendersysteem heeft, verschilt niet alleen welk gedrag als mannelijk of vrouwelijk wordt ervaren, ook de afstand tussen man en vrouw en de waarde die aan het genderonderscheid wordt toegekend varieert per samenleving (Lott en Maluso, 2001).

Een van de aspecten waarin gendersystemen van elkaar verschillen, is de invulling van genderrollen. Iedere erkende gendersoort, vaak het mannelijk en vrouwelijk gender, krijgt zo zijn eigen genderrol toebedeeld. Deze genderrollen bevatten gedeelde maatschappelijke verwachtingen met betrekking tot hoe mannen en vrouwen zich gedragen alsook behoren te gedragen, zijn daarmee zowel descriptief als prescriptief van aard en bepalen een stereotype of standaard wenselijke genderspecifieke activiteiten, interesses en gedragingen (Kite, 2001). Nederlandse genderrollen schrijven bijvoorbeeld een interesse voor winkelen toe aan vrouwen, terwijl mannen zich behoren te interesseren in auto's.

Afwijking van deze genderrol is mogelijk, maar wordt veelal als sociaal onwenselijk beschouwd en wordt om deze reden vaak bestraft (Lorber en Farrell, 1991). Hoewel gedrag dus niet wordt veroorzaakt door biologische factoren, kunnen mannen en vrouwen vaak toch van elkaar worden onderscheiden op basis van gedrag.

Doordat genderrollen mogelijke ervaringen, opleidingen, kansen en carrières begrenzen (Lott en Maluso, 2001) bepalen zij in grote mate wat Eckert en McConnell-Ginet (2003) de genderorde noemen. Deze genderorde is de rangschikking van gendersoorten welke rechten en plichten, vrijheden en beperkingen, grenzen en mogelijkheden alsook macht en ondergeschiktheid verdeelt. Niet het onderscheid in sekse maar onderscheid in gender dient dus verantwoordelijk te worden gehouden voor variërende ongelijkheden tussen mannen en vrouwen (Kimmel, 2008). Om deze reden wordt gesproken over genderongelijkheden in plaats van sekseongelijkheden.

Ongelijk geeft een verschil aan, ongelijkwaardig de waardering van een verschil. Met genderongelijkheden wordt verwezen naar de ongelijke rechten, kansen en plichten van mannen en vrouwen. Genderongelijkwaardigheden verwijzen naar de vooroordelen en attitudes die men kan hebben over mannen of vrouwen.

Genderongelijkheden kunnen worden gekwantificeerd door middel van een analyse van de genderkloof. Deze kloof verwijst naar de systematische verschillen tussen mannen en vrouwen met betrekking tot kansen, rechten en macht als resultaat van genderstereotypen en –rollen (Richardt, 2008).

Vanwege de overeenkomsten tussen sekse en gender en om verwarring te voorkomen is er in dit onderzoek voor gekozen discriminatie op basis van gender of geslacht aan te blijven duiden met seksisme in plaats van genderdiscriminatie.

2.2 Gender en taal

Onze hedendaagse wereld telt meer dan 7000 talen met zeer uiteenlopende taalsystemen (Vigliocco et al., 2005) In ieder van deze talen wordt onderscheid gemaakt in gender. Talig onderscheid in gender kan zich onder andere manifesteren in grammaticaal (substantieven en pronomina), pronominaal en lexicaal gender. Deze talige uitingen van gender worden besproken in de hoofdstukken 2.2.1-2.2.3. In het laatste hoofdstuk, 2.2.4 zal worden gesproken over extra-linguïstisch gender, de genderspecifieke interpretatie van een talig genderneutraal substantief.

2.2.1 Grammaticaal gender

Grammaticaal gender, ook wel genus of woordgeslacht genoemd, verwijst naar de grammaticale classificatie van substantieven (i.e. zelfstandig naamwoorden), in twee of meer genera (Vasvári, 2011). Frans en Spaans classificeren substantieven in twee genera, Duits en Grieks in drie terwijl Thai bijna twintig genera kent (Sera et al., 2002).

Nominale categorisatie is een manier waarop een taal het onderlinge verband tussen de woorden in een zin kan verduidelijken. Satelliet-elementen als pronomina, adjectieven en lidwoorden variëren in vorm afhankelijk van het grammaticaal gender van het substantief waar zij betrekking op hebben (Hellinger en Bußmann, 2003). Dit is onder andere zichtbaar in het onderstaande voorbeeld uit een van de vele talen met grammaticaal gender, Italiaans:

- 1) *Le ragazze (f) italiane.*
de Italiaanse meisjes.
- 2) *I ragazzi (m) italiani.*
de Italiaanse jongens.

Zonder deze categorisatie kan de relatie tussen woorden soms ambigu blijven. In de voorbeelden (3) en (4) is zichtbaar dat *bello/bella* ‘mooi’ een specifieke gendermarker draagt (suffix *-o* of *-a*) afhankelijk van het substantief waar deze betrekking op heeft. In voorbeeld (5) is deze gendermarker afwezig, wat zorgt voor ambiguïteit.

- 3) *Una ragazza (f) bacia un ragazzo (m). È bella (f).*
Een meisje kust een jongen. Zij is mooi.
- 4) *Una ragazza (f) bacia un ragazzo (m). È bello (m).*
Een meisje kust een jongen. Hij is mooi.
- 5) **Una ragazza (f) bacia un ragazzo (m). È bello (m/f?)*
Een meisje kust een jongen. Hij/zij is mooi (?)

Het aantal grammaticale categorieën dat gendermarkers draagt verschilt voor iedere taal met grammaticaal gender. Zo verkrijgen in het Duits alleen pronomina en lidwoorden gendermarkers, terwijl in het Spaans naast deze twee grammaticale categorieën ook substantieven en adjectieven gendermarkers dragen (Sera et al., 2002).

Niet iedere taal classificeert zijn substantieven. Onder andere in het Engels, Japans en Chinees vindt men geen grammaticaal gender.

2.2.2 Pronominaal gender

Pronominaal gender vindt men in talen waar genderspecifieke pronomina voorkomen. In sommige talen zonder grammaticaal gender wordt eveneens onderscheid gemaakt in pronominaal gender, veelal in de derde persoon enkelvoud zoals in het Engelse onderscheid tussen *he/she* ‘hij/zij’ of *his/hers* ‘zijn/haar’ (Eckert en McConnell-Ginet, 2003; Hellinger en Bußmann, 2003). Dit pronominaal gender is veelal een overblijfsel van grammaticaal gender.

In tegenstelling tot talen met grammaticaal gender, kennen genderspecifieke pronomina in talen zonder grammaticaal gender geen woordgeslacht. Het Engelse pronomina *he* ‘hij’ wordt gebruikt ter referentie naar mannen, maar is niet grammaticaal masculien. Het Italiaanse equivalent *lui* ‘hij’ wordt gebruikt ter referentie naar mannen maar is eveneens grammaticaal masculien. De reden dat het Engelse pronomina woordgeslacht mist, is omdat de keuze voor het gendervariabel pronomina *he* ‘hij’ niet kan worden gebaseerd op het grammaticaal gender van het substantief waar dit naar verwijst, aangezien grammaticaal gender afwezig is. Een genderspecifiek pronomina als het Engels *he* refereert daarom naar een specifiek mannelijk persoon, een genderstereotype of een groep mensen waarvan sekse onbekend, irrelevant of gemengd is. Deze laatste twee mogelijkheden worden besproken in hoofdstuk 2.2.4 en 2.4.3.

Aangezien een genderspecifiek pronomina in het Engels vaak naar een mannelijk referent verwijst worden talen als het Engels ook wel natuurlijke gendertalen genoemd; het pronomina verwijst vaak naar natuurlijk gender.

2.2.3 Lexicaal gender

Substantieven met lexicaal gender bezitten de semantische eigenschap +[mannelijk] of +[vrouwelijk] ongeacht context (Motschenbacher, 2010). In de meeste talen vindt men dit lexicaal gender vooral terug in vocabulaire waarin het onderscheid in sekse biologisch of cultureel van belang is; Vasvári (2011) noemt ter illustratie verwantschapsterminologie (e.g. *father-mother* ‘vader-moeder’, *son-daughter* ‘zoon-dochter’) en aanspreektitels (e.g. *king-queen* ‘koning-koningin’) uit het Engels.

In veel talen kan een lexicaal mannelijke vorm door middel van suffixatie tot een lexicaal vrouwelijke vorm worden vervoegd zoals zichtbaar in het lexicale woordpaar ‘prins-prinses’ (Vasvári, 2011). Genderneutrale termen als ‘burger’ of ‘student’ vertonen geen lexicaal gender.

2.2.4 Extra-linguïstisch gender

Naast de talige uiting van gender in grammaticaal, lexicaal en pronominaal gender kunnen twee andere gendercategorieën worden onderscheiden: sociaal gender en referentieel gender. Beide gendersoorten hebben betrekking op gender in de realiteit en worden daarom extra-linguïstisch gender genoemd.

Sociaal gender verklaart de genderspecifieke interpretatie van een grammaticaal en lexicaal genderneutraal substantief dat verwijst naar een persoon. Motschenbacher (2010) illustreert dit aan de hand van het volgende voorbeeld:

'The fact that lexically gender-neutral personal nouns like nurse and farmer are anything but completely gender-neutral is a matter of social gender. Whereas nurse is more likely to be perceived as female, farmer is biased towards the male (even though male nurses and female farmers exist)' (Motschenbacher, 2010, p.64)

Naast sociaal gender kan een tweede extra-linguïstische gendercategorie worden onderscheiden, namelijk referentieel gender. Hellinger en Bußmann (2001, 2002, 2003) definiëren referentieel gender als de gendercategorie die taaluitingen relateert aan de realiteit. Ter illustratie noemen zij het Duitse *Mädchen* 'meisje' dat grammaticaal onzijdig is en lexicaal vrouwelijk; het verwijst naar jonge vrouwen. Echter in de uitdrukking *Mädchen für alles* 'een meisje voor alles' kan eveneens worden gerefereerd naar mannen. Door een man een *Mädchen für alles* te noemen wordt niet gesteld dat hij een meisje is. Een *Mädchen für alles* is iemand die een duizendpoot is, dat wat in Nederland een manusje van alles wordt genoemd. Het referentieel gender van *Mädchen* is dus zowel vrouwelijk als mannelijk.

2.3 Gender en taalsystemen

Naar voorbeeld Stahlberg, Braun, Irmen en Sczesny (2011, pp. 164-166) wordt in dit onderzoek onderscheid gemaakt tussen drie soorten gendersystemen (i.e. taalsystemen) met betrekking tot frequentie en vorm waarmee uiting wordt gegeven aan gender: gendertalen, natuurlijke gendertalen en genderloze talen.

Het voornaamste verschil tussen gendertalen en genderloze talen is dat het uiten van gender in gendertalen veelvuldig verplicht is, waar dit in genderloze talen zelden verplicht en

vaak facultatief is. Uiting van gender geschied in gendertalen zowel grammaticaal, lexicaal als pronominaal, terwijl dit in genderloze talen bijvoorbeeld alleen lexicaal mogelijk is.

2.3.1 Gendertalen

In gendertalen vindt men een binair of ternair genussysteem: masculien, feminien en in het geval van drie genera eveneens onzijdig. Onder andere het Frans, Duits, Italiaans, Russisch maar ook Hindi en Hebreeuws zijn gendertalen (Hellinger en Bußmann, 2003).

Een van de kenmerken van gendertalen is dat er grote overeenkomsten kunnen worden gevonden tussen grammaticaal en natuurlijk gender in substantieven waarmee wordt verwezen naar levende wezens. Woorden als moeder en dochter (biologische vrouwen) zijn vaak grammaticaal feminien, terwijl substantieven als vader en broer (biologische mannen) grammaticaal masculien zijn (Eckert en McConnell-Ginet, 2003). Corbett (1991) spreekt ook wel van de *semantic gender assignment* vanwege deze overeenkomsten in grammaticaal en semantisch (lexicaal mannelijk of vrouwelijk) gender (Schafroth, 2003). Grammaticaal gender wordt dus vaak geassocieerd met natuurlijk gender of sekse.

Sommige linguïsten veronderstellen dat de overeenkomst tussen grammaticaal gender en natuurlijk gender minder sterk is in talen met drie genera, dan in talen met twee genera omdat het derde onzijdige genus de associatie van het masculiene gender met mannelijkheid en feminiene gender met vrouwelijkheid mogelijk minder transparant zou maken (Sera et al., 2002). Tot op heden is kracht van de relatie tussen twee of drie genera en sekse echter onvoldoende onderzocht om tot een eenduidige conclusie te komen.

Naast grammaticaal gender kan gender zich in deze talen eveneens lexicaal en pronominaal manifesteren. Gendertalen neigen meer seksueel gedifferentieerde lexicale paren als ‘man-vrouw’ en ‘prins-prinses’ te bezitten dan genderloze talen (Vasvári, 2011).

De grammaticale manifestatie van gender in zowel substantieven, lidwoorden en adjectieven alsook veelvuldige lexicale en pronominale manifestatie zorgen er voor dat referentie naar sekse in gendertalen zeer frequent is (Stahlberg et al., 2011).

2.3.2 Natuurlijke gendertalen

In natuurlijke gendertalen als het Engels manifesteert gender zich pronominaal en lexicaal, maar wordt geen genderonderscheid gemaakt in substantieven of lidwoorden. Pronominaal gender is daarbij de voornaamste bron waarmee sekse kan worden uitgedrukt (Stahlberg et al., 2011). Genderonderscheid in pronomina vindt men in deze talen vaak in de derde persoon

enkelvoud. De meeste substantieven, pronomina, lidwoorden en adjectieven kunnen naar zowel mannen als vrouwen verwijzen (Kauffmann en Bohner, 2014; Stahlberg et al., 2011).

Er bestaat nog enige onduidelijkheid over welke talen dienen te worden geclassificeerd als natuurlijke gendertalen. In een aantal Germaanse talen, waaronder Zweeds en Deens, werd voorheen onderscheid gemaakt tussen drie genera: masculien, feminien en onzijdig. Door de jaren heen verloren deze talen echter het onderscheid tussen het masculien en feminien gender, wat samen het *common gender* werd. Zweeds en Deens bezitten nu nog twee grammaticale genera: onzijdig en *common gender*. Vasvári (2011) stelt dan ook grammaticale classificatie in deze talen geschied op basis van animatheid (levend/niet-levend), in plaats van gender (man/vrouw). Om deze reden beschouwen Stahlberg en haar collega's dergelijke talen als natuurlijke gendertalen.

Hellinger en Bußmann (2003) classificeren Zweeds en Deens daarentegen als gendertaal, aangezien er volgens hen nog altijd sprake is van overeenkomsten tussen sekse en grammaticaal gender. Substantieven die verwijzen naar objecten zijn over het algemeen grammaticaal onzijdig, substantieven die verwijzen naar personen grammaticaal *common gender*.

2.3.3 Genderloze talen

In genderloze talen manifesteert gender zich alleen lexicaal, niet pronominaal of grammaticaal. Hoewel een aantal substantieven in genderloze talen de semantische eigenschap +[mannelijk] of +[vrouwelijk] bezitten (i.e. lexicaal gender), kunnen de meeste zowel naar mannen als vrouwen verwijzen.

Waar het gebruik van een substantief met lexicaal gender mogelijk is, wordt de genderspecifieke vorm niet altijd benut aangezien de structuur van genderloze talen geen genderspecifieke vorm afdwingt. De taalstructuur van gendertalen doet dit echter wel. Daarnaast kunnen alle pronomina en adjectieven in genderloze talen zowel naar mannen als vrouwen refereren.

Voorbeelden van genderloze talen zijn onder andere Fins, Turks, Japans, Chinees en Swahili (Stahlberg et al., 2011).

Grammaticaal en lexicaal genderneutrale termen kunnen ondanks hun talige neutraliteit eveneens een genderspecifieke interpretatie krijgen door sociaal gender. Zo krijgt *nurse* 'zuster' in het Engels veelal een vrouwelijke interpretatie (Motschenbacher, 2001).

2.3.4 Overzicht

Stahlberg en collega's vatten de verschillen in frequentie en vorm waarmee gender zich kan manifesteren in de drie taalsystemen zoals zojuist besproken samen in tabel 1. Over het algemeen vertonen gendertalen de meeste genderdifferentiatie doordat de manifestatie van gender in deze taal noodzakelijk is, veelvuldig voorkomt en zich zowel lexicaal, pronominaal als grammaticaal manifesteert. Genderloze talen vertonen de minste genderdifferentiatie met alleen lexicaal gender en vertonen de minste noodzaak voor en voorkomen van gendermanifestatie. Natuurlijke gendertalen vormen de middenklasse.

Tabel 1: Uiting van gender in de drie taalsystemen

	Grammatical Gender Languages	Natural Gender Languages	Genderless Languages
Frequency	High	Middle	Low
Necessity	Often	Sometimes	Rare
Linguistic forms	Lexical, pronominal, grammatical	Lexical, pronominal	Lexical

Note. Overgenomen van Stahlberg et al., 2011, p166

2.4 Taal en seksisme

Taal speelt een belangrijke rol binnen het feminisme niet alleen omdat taal de status quo van genderrelaties in de maatschappij zou representeren, reproduceren en versterken, maar tevens als middel kan dienen ten behoeve van de bewustwording en verandering van deze genderrelaties (Kaufmann en Bohner, 2014). Vele feministen uit de jaren '60 veronderstelden dat taal cultuur zou kunnen beïnvloeden, een visie die ook wel de Sapir-Whorf hypothese wordt genoemd. In deze tijd hoopten veel van hen dan ook door middel van taalverandering sociale verandering teweeg te brengen. Een vermindering in seksistische taal zou een vermindering in seksistische attitude kunnen bewerkstelligen.

Bij deze taalveranderingen wordt gebruik gemaakt van twee soorten strategieën: *degendering* (i.e. genderneutralisatie), of *engendering* (i.e. feminisatie) (Vasvári, 2011). Bij *degendering* worden genderneutrale neologismen ontwikkelt ter referentie naar zowel mannen als vrouwen. Het Engelse neologisme *chairperson* 'voorzitter' ter vervanging van *chairman*, eerder besproken in de inleiding, is een voorbeeld van *degendering*. In het geval van *engendering* zou de zichtbaarheid van vrouwen juist worden benadrukt. In dat geval zou een

vrouwelijke lexicale derivatie worden ontwikkeld en zou men een lexicaal paar als *chairman-chairwoman* verkrijgen.

Het talig onderscheid in gender, genderdifferentiatie, is echter precies waarom soms beweerd wordt dat taal seksistisch zou kunnen zijn: deze zou sprekers dwingen onderscheid te maken in sekse of gender (Stahlberg et al., 2011). Niet alleen lexicale paren als *chairman-chairwoman* ‘voorzitter’ zouden zorgen voor dit onderscheid, ook grammaticaal gender dwingt onderscheid te maken in sekse en gender. Hoe genderdifferentiatie in verband zou kunnen worden gebracht met genderongelijkheden en seksisme wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

2.4.1 Grammaticaal gender en seksisme

Veel linguïsten, waaronder Bassetti (2007), claimen dat de classificatie van substantieven in gender geheel arbitrair is en niet wordt gebaseerd op betekenis, maar op de fonologische en morfologische eigenschappen van een woord. Het masculien grammaticaal gender zou dus niks met mannelijkheid te maken hebben, evenals feminien niet met vrouwelijkheid.

Corbett (1991) vond echter grote overeenkomsten tussen grammaticaal gender en sekse in gendertalen (in Stahlberg et al., 2011) en onderzoek van onder andere Konishi (1993) toont aan dat grammaticaal gender semantisch informatie overbrengt en wordt geassocieerd met natuurlijk gender.

Konishi heeft aangetoond dat de associatie van grammaticaal masculien gender met ‘mannelijkheid’ en grammaticaal feminien gender met ‘vrouwelijkheid’ is zelfs zo groot is, dat woordgeslacht eveneens effect heeft op de perceptie van objecten. Hij vond dat grammaticaal masculiene substantieven in zowel het Spaans als Duits vaker worden geassocieerd met mannelijke eigenschap kracht dan grammaticaal feminiene woorden. Het grammaticaal masculiene *amor* ‘liefde’ wordt bijvoorbeeld door Spaanse sprekers vaker geassocieerd met kracht dan het grammaticaal feminiene *liebe* ‘liefde’ door Duitse sprekers. Grammaticaal gender blijkt dus semantische informatie over te brengen. Wat Konishi anders doet ten opzichte van eerder onderzoek, is dat hij gebruik maakt 54 woorden met dezelfde denotatie, die echter van het tegenovergestelde grammaticaal gender zijn in Spaans en Duits. Zo is het Duitse equivalent voor ‘appel’ *Äpfel* bijvoorbeeld grammaticaal masculien, terwijl het Spaanse equivalent voor ‘appel’ *manzana* grammaticaal feminien is. Hierdoor voorkomt hij dat de associatie met de typisch mannelijke eigenschap kracht worden veroorzaakt door andere eigenschappen dan grammaticaal gender, waaronder semantisch eigenschappen.

De overeenkomst tussen grammaticaal en natuurlijk gender zorgt voor de associatie van het masculien gender met mannelijkheid en feminien gender met vrouwelijkheid (Romaine, 1997). Grammaticaal gender wordt dus geassocieerd met gender of sekse en kan daarom mogelijk seksistisch zijn. Waar uiting wordt gegeven aan sekse, is immers ruimte voor seksisme².

Onder andere onderzoek van Wasserman en Weseley (2009) heeft aangetoond dat studenten met dezelfde culturele achtergrond na het lezen van een Franse of Spaanse tekst significant meer seksistische attitudes uiten dan na het lezen van een Engelse tekst. Hoewel de participanten in dit onderzoek een zeker niveau hadden van het Frans of Spaans, waren zij geen moedertaalsprekers. Het is daarom mogelijk dat de seksistische attitudes die gevonden werden na het lezen van het Frans en Spaans het gevolg zijn van de frustratie die de leerlingen ontwikkelden tijdens het lezen van een tekst in een taal waar zij moeite mee hadden. Wasserman en Weseley veronderstellen echter dat de veelvuldige genderdifferentiatie in gendertalen nadruk legt op het onderscheid en de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen.

Onderzoek van Prewitt-Freilino, Caswell en Laakso (2012) heeft aangetoond dat er sprake is van een correlatie tussen gendersystemen van talen en score in gendergelijkheid. Zij vergeleken de scores op gendergelijkheid (i.e. genderscores) van 111 landen met het type gendersysteem van de meeste gesproken taal van dit land (i.e. gendertalen, natuurlijke gendertalen, genderloze talen). Genderscores werden in dit onderzoek ontleend aan de Global Gender Gap Index (GGGI) van 2009, die sinds 2006 de omvang en reikwijdte van gendergerelateerde verschillen in vier fundamentele categorieën: economische participatie en kansen, gezondheid en overlevingskansen, onderwijs en politieke macht (Schwab, 2014). Landen waar gendertalen worden gesproken bleken gemiddeld lager te scoren op gendergelijkwaardigheid dan landen waar genderloze talen en natuurlijke gendertalen worden gesproken.

Zowel Wasserman en Weseley (2009) als Prewitt-Freilino en haar collega's (2012) beschouwen het veelvuldig verplichte onderscheid tussen 'mannelijk' en 'vrouwelijk', genderdifferentiatie, al mogelijke verklaring voor hun gevonden resultaten. De benadrukking van de oppositie tussen mannen en vrouwen zou er voor zorgen dat men deze tegenstelling als natuurlijk en onveranderlijk beschouwd waardoor genderongelijkheden in stand worden gehouden. Deze eerste verklaring voor de gevonden correlatie wordt besproken in hoofdstuk

---

² Zo is de uiting 'Wat stellen vrouwen zich altijd aan.' seksistisch terwijl 'Wat stellen mensen zich toch altijd aan.' niet seksistisch.

2.4.2. De correlatie tussen mate van gendergelijkheid en taalsystemen kan echter met een tweede eigenschap van gendertalen in verband worden gebracht. Stahlberg en haar collega's (2011) veronderstellen dat in talen met grammaticaal gender mannen en vrouwen asymmetrischer worden gerepresenteerd dan in genderloze talen. In gendertalen komen immers niet alleen *male generics* voor maar ook *generic masculines*. Deze tweede verklaring zal verder worden toegelicht in hoofdstuk 2.4.3.

2.4.2 Genderdifferentiatie en seksisme

Zoals zichtbaar in tabel 1, wordt in gendertalen veelvuldig onderscheid gemaakt in gender. De continue gedwongen grammaticale differentiatie tussen masculien en feminien en sterke overeenkomst tussen grammaticaal en natuurlijk gender in gendertalen zou nadruk leggen op sekse, en maakt sekse eveneens van belang in iedere talige uiting (Alvanoudi, 2014; Eckert en McConnell-Ginet, 2003; Lucy, 1992). Dit geforceerde onderscheid, ook waar deze sociaal niet relevant behoort te zijn, zou genderongelijkheid aanmoedigen (in Eckert en McConnell-Ginet, 2003).

Grammaticaal gender zou er echter niet alleen voor zorgen dat sekse van belang wordt in vrijwel iedere context, maar zou eveneens bijdragen aan genderbinarisme. Genderbinarisme wordt vaak beschouwd als de basis voor heteronormativiteit, die een vorm van heteroseksualiteit verheerlijkt waarin mannen en vrouwen contrasterende en complementaire genderrollen krijgen toebedeeld (Motschenbacher, 2010). Aangezien genderrollen in grote mate kansen, mogelijkheden en rechten bepalen creëert heteronormativiteit op deze manier ongelijkheid.

Grammaticaal gender bekrachtigt en behoudt dus de binaire categorisatie van mensen in mannen en vrouwen, waarin zij als tegenovergestelden van elkaar worden beschouwd (Coates, 2013; Wasserman en Weseley, 2009). Hoewel een onderscheid tussen mensen niet inherent is aan ongelijkwaardigheid, wordt met een 'verschil' al sinds de geschiedenis van het filosofische en politieke denken voornamelijk verwezen naar een vorm van minderwaardigheid (Murphy, 1996). Grammaticaal gender zou dan ook bijdragen aan een genderideologie die Bem (1981) het biologisch essentialisme noemt. Deze genderideologie beschouwt het contrast tussen mannen en vrouwen als zo inherent en natuurlijk, dat deze onveranderlijk is (in Murphy, 1996). Dergelijke ideologieën worden vaak gebruikt ter rechtvaardiging van een genderorde waarin mannen en vrouwen niet alleen ongelijk maar

eveneens ongelijkwaardig zijn en zouden daarmee de mannelijke dominantie, zichtbaar in veel van onze hedendaagse samenlevingen, goedkeuren (Motschenbacher, 2010).

Mannen en vrouwen zijn volgens Ridgeway (2011) niet alleen ongelijk maar ook ongelijkwaardig, doordat hun waardering en status niet wordt bepaald op basis van hun maatschappelijke positie, maar op basis van hun relatie tot elkaar. Mannen hebben in vele samenlevingen een hogere status ten opzichte van vrouwen, omdat zij man zijn. Zolang onderscheid wordt gemaakt in gender, zijn genderongelijkheden en genderongelijkwaardigheden daarom onvermijdelijk. Gendergelijkheid kan volgens haar alleen worden bereikt wanneer het onderscheid tussen mannen en vrouwen geen automatisme is en wanneer minder nadruk komt te liggen op genderverschillen.

De nominale categorisatie van substantieven in grammaticaal gender zou echter precies het tegenovergestelde bereiken. Grammaticaal gender zou immers niet alleen zorgen voor een automatisch onderscheid tussen mannen en vrouwen, maar zou eveneens zorgen voor nadruk op dit onderscheid.

Door de afwezigheid van grammaticaal gender in genderloze talen, wordt vaak verondersteld dat genderloze talen minder seksistisch zijn dan gendertalen. Genderdifferentiatie is immers facultatief in plaats van verplicht doordat de taalstructuur van genderloze talen geen genderspecifieke vorm afdwingt (Stahlberg et al., 2011). Hoewel gender eveneens lexicaal uitspreken kan worden uitgedrukt in genderloze talen, dwingt de taalstructuur van deze taalsystemen geen genderspecifieke vorm af (Stahlberg et al., 2011). Dit onverplichte karakter zou genderloze talen minder seksistisch maken.

2.4.3 Asymmetrieën en seksisme

Stahlberg en haar collega's (2011) veronderstellen dat niet het openlijk onderscheid tussen gendersoorten seksistisch zou zijn; de cruciale vraag is of mannen en vrouwen symmetrisch worden gerepresenteerd in taal.

Alle taalsystemen, ook gendertalen, bieden volgens hen de mogelijkheid gender op een symmetrische en eerlijke manier weer te geven; in de praktijk vertonen linguïstische structuren echter asymmetrieën die waardering en stereotypes over mannen en vrouwen weergeven. Voorbeelden van asymmetrieën zijn onder andere zichtbaar in de gemarkeerdheid van de vrouwelijke vorm, lexicale gaten, asymmetrische woordparen en het generieke gebruik van de mannelijke of masculiene vorm (Stahlberg et al., 2011). Deze voorbeelden worden in

de onderstaande paragrafen toegelicht. Een zeer opmerkelijke extra-linguïstische asymmetrie zal worden besproken in de laatste paragraaf over de *covert male bias*.

Lexicale asymmetriën

In ieder taalsysteem kan gender worden gecommuniceerd via woordformatie. Lexicale mannelijke derivaties bestaan (e.g. widow-widower), maar komen ten opzichte van vrouwelijke derivaties zeer zelden voor (Motschenbacher, 2010). De lexicaal vrouwelijke vorm is daarom vaak formeel complexer van de mannelijke vorm. Tabel 2 toont een aantal voorbeelden van de lexicaal vrouwelijke vorm die ten opzichte van de lexicaal mannelijke vorm langer is, waardoor tevens complexer dan de kortere mannelijke vorm.

Tabel 2: Derivatie

	Masculine/male	Feminine/female	
Norwegian	<i>Forfatter</i>	<i>forfatter-inne</i>	author
Arabic	<i>Kattib</i>	<i>katib-a</i>	secretary
Romanian	<i>Pictor</i>	<i>pictor-iță</i>	painter
English	<i>Steward</i>	<i>steward-ess</i>	

Note. Overgenomen van Hellinger, M., & Bußmann, H., 2003, p. 11

Doordat de vrouwelijke vorm vaak complexer is dan de mannelijke vorm wordt de vrouwelijk vorm vaak gezien als de afleiding van de mannelijke *default*. Kauffman en Bohner (2014) stellen dat dit soort woordformaties vrouwelijkheid als een afwijking van mannelijkheid markeren en de man als norm beschouwen. Talige gemarkeerdheid hoeft volgens McConnell-Ginet (2011) echter niet gelijk te staan aan een lagere culturele waardering. Zo toont zij dat Dravidische talen twee gendercategorieën hebben waarin de mannelijk vorm gemarkeerd is. Ondanks deze gemarkeerdheid genieten mannen in culturen waar men deze taal spreekt toch een hogere status. Niet asymmetrie in vorm, maar in betekenis zou daarom seksistisch zijn en bijdragen aan het behoud van genderongelijkheden.

Asymmetrie in betekenis is wat Schulz (1975) semantische derogatie noemt. Een van de woorden van een lexicaal woordpaar verkrijgt hierbij een negatieve connotatie, terwijl de andere vorm neutraal blijft (in Mills, 2008). In veel talen onderging het lexicaal vrouwelijk woord semantische derogatie en word deze gebruikt om te verwijzen naar iets minderwaardigs. Zo noemt Vasvári (2011) ter illustratie voorbeelden uit het Engels, gemarkeerd met het vrouwelijk suffix *-ess*, welke in bijna alle gevallen een negatieve connotatie hebben ten opzichte van de standaard mannelijk vorm zoals zichtbaar in het lexicale paar *governor-governess* ‘goeverneur-kindermeisje’ en *master-mistress* ‘meester-

minares'. Ook in het Nederlands vind men semantische derogatie, bijvoorbeeld in het lexicale woordpaar 'secretaris/secretaresse'.

Hoewel in het Engels het woordvormingsproces met suffix *-ess* niet erg productief is en daarom bij zou kunnen dragen aan de asymmetrie, verkrijgen vrouwelijke derivaties in talen waar lexicale derivaties wel productief zijn, eveneens vaak een sarcastische ondertoon, negatieve connotatie of duiden deze een lagere status aan (Mucchi-Faina, 2005). Romaine (1997) noemt ter illustratie het Italiaanse woordpaar *presidente/presidentessa* 'president/vrouw van de president' waarbij *presidentessa* niet kan worden gebruikt ter referentie naar een vrouwelijke president, maar slechts naar de vrouw van de president.

Een tweede lexicale asymmetrie die Stahlberg en haar collega's (2011) benoemen zijn lexicale gaten. Deze gaten zijn voornamelijk zichtbaar in beroepsnamen waaronder in het Engelse *chairman* 'voorzitter' en het Duitse *kaufman* 'koopman'. Lexicale gaten in beroepsnamen zijn veelal ontstaan vanwege de traditionele arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen van respectievelijk betaald en onbetaald werk. Door de toetreding van vrouwen op de arbeidsmarkt tijdens de industriële revolutie, worden dergelijke beroepsnamen er tegenwoordig veelvuldig van beschuldigd seksistisch te zijn omdat zij vrouwen onzichtbaar zouden laten. In een aantal landen, waaronder Frankrijk, richt taalbeleid zich dan ook op de ontwikkeling van vrouwelijke analogieën voor traditioneel mannelijke beroepen ten behoeve van de vrouwelijke zichtbaarheid. Deze vorm van *engendering*, eerder besproken in de inleiding van hoofdstuk 2.4, kent echter ook tegenstanders. Een lexicaal onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke beroepsnamen suggereert volgens hen immers functiever schillen, terwijl hier in veel gevallen geen sprake van is. Een leraar en lerares beoefenen hetzelfde beroep; een leraar bekleedt geen andere functies dan een lerares.

Generic masculine en male generic

Corbett (1991) ontdekte de sterke neiging van gendertalen om in een context waar gender van een individu of groep mensen onbekend, irrelevant of gemengd is een grammaticaal masculien als standaard te gebruiken (in Eckert en McConnell-Ginet, 2003). Dit gebruik van een grammaticaal masculiene vorm in genderindefiniete context wordt ook wel een *generic masculine* genoemd. Het volgende voorbeeld illustreert het gebruik van een *generic masculine* (6) (Stahlberg et al., 2011, p.169):

- 6) *Der Student (m) wird sich mit seiner Universität schnell identifizieren.*

De student zal zich snel identificeren met zijn universiteit.

Der Student is een masculien woord in het Duits en eveneens lexicaal mannelijk maar wordt gebruikt ter referentie naar zowel mannen als vrouwen. In het bovenstaande voorbeeld is daarom niet alleen sprake van een *generic masculine*, maar tevens van een *male generic*: het genderindefiniete gebruik van een lexicaal mannelijk woord. Waar *generic masculines* alleen voorkomen in gendertalen omdat alleen deze talen classificeren in grammaticaal gender, komen *male generics* in alle talen voor (Motschenbacher, 2010). Voorbeelden daarvan in het Nederlands zijn als volgt:

- 7) Ieder mens heeft zo zijn eigen voorkeur.
- 8) Kom jongens, we gaan.
- 9) Veel kinderen willen brandweerman worden.

Voorbeeld (7) toont het gebruik van het mannelijk pronomen ‘zijn’ ter referentie naar het genderneutrale ‘mens’. Voorbeeld (8) en (9) tonen beide het gebruik van een lexicaal mannelijke vorm terwijl verwezen kan worden naar zowel mannen als vrouwen.

Het gebruik van de feminiene of vrouwelijke vorm ter referentie naar zowel mannen als vrouwen komt zeer zelden voor; de mannelijke/masculiene vorm is vrijwel altijd de standaard. Hellinger en Bußmann (2001, 2003) spreken daarom ook wel van ‘the ideology of MAN (male as norm)’.

De reden dat de lexicaal vrouwelijke vorm vaak niet kan worden gebruikt in genderindefiniete context is omdat deze genderspecifiek is. *Femme* ‘vrouw’ kan alleen verwijzen naar vrouwen, terwijl *homme* ‘man, mens’ zowel naar mannen als vrouwen kan verwijzen. Deze veelvoorkomende asymmetrie is wat Silveira (1980) en Hamilton (1991) de ‘people = male bias’ noemen (in Kaufmann en Bohner, 2014)

Gezien de dubbele betekenis van een lexicaal mannelijke vorm als *homme* ‘man, mens’ schommelt tussen een genderspecifieke en genderindefiniete interpretatie, en betekenis niet vast staat, leiden *male generics* vaak tot verwarring. Meerdere studies (Gygax et al. 2008; Kaufmann en Bohner, 2014; Stahlberg, Sczesny en Braun, 2001) tonen echter aan dat de masculiene of mannelijke vorm, vaker een mannelijke dan vrouwelijke interpretatie oproept. Motschenbacher (2010) spreekt ook wel van pseudo-generics of false generics.

Zowel *masculine generics* als *generic males* worden veelvuldig bekritiseerd vanuit het feminisme omdat zij een androcentrische wereldvisie zouden reflecteren waarin mannen centraal staan en vrouwen onzichtbaar blijven. Vrouwen ondervinden hier nadelige gevolgen van (Stahlberg et al., 2011). Door de man als standaard te beschouwen reproduceren deze

generics namelijk seksisme (Alvanoudi, 2014) en zorgen zij voor het behoud van een androcentrische genderhiërarchie (Hellinger en Bußmann, 2001, 2003). Door de aanwezigheid van zowel *masculine generics* als *generic males* komen deze asymmetrieën meer voor in genderalen dan in genderloze talen. In genderloze talen komen slechts *generic males* voor. Gendertalen zouden daarom meer asymmetrieën vertonen dan genderloze talen.

Voordat we verder gaan naar de covert male bias is het nog van belang te vermelden dat lexicale asymmetrieën zwaarder wegen dan grammaticale asymmetrieën; Lexicaal gender heeft immers een directe relatie met gender, terwijl grammaticaal gender een indirecte relatie met gender heeft.

Overt en covert male bias

Asymmetrische taalrepresentaties van mannen en vrouwen kunnen zich dus op verschillende manieren voordoen. Semantische derogatie, lexicale gaten, *generic masculines* en *male generics* zijn voorbeelden van een openlijke (i.e. *overt*) asymmetrie en vertonen een *male bias*; de man is de standaard, de vrouw de afwijking. Over de asymmetrie van de gemarkeerdheid van de vrouwelijke vorm bestaat nog enige discussie.

Naast een openlijke asymmetrische representaties van mannen en vrouwen zoals in de voorgaande paragrafen is besproken, bestaat echter nog een verborgen asymmetrische representatie. Deze onzichtbare asymmetrie is wat Hellinger en Bußmann (2003) de *covert male bias* noemen. De covert male bias houdt in dat grammaticaal, pronominaal, lexicaal en sociaal genderneutrale woorden een mannelijke interpretatie krijgen, ondanks dat hier geen talige aanwijzingen voor zijn. Zo zou ‘burger’ in natuurlijke genderloze talen, ondanks lexicale en grammaticale genderneutraliteit, eerder zorgen voor een mannelijke dan vrouwelijke interpretatie. Wanneer wordt gesproken over een ‘burger’ denkt het merendeel van de mensen dat wordt gesproken over een mannelijk, in plaats van vrouwelijk persoon.

2.5 Overzicht

In de voorgaande hoofdstukken is duidelijk geworden dat gender en seksisme zich op vele manieren kan manifesteren. Ondanks dat er veelvuldig onderzoek is verricht naar de relatie tussen taal en gender blijken er nog veel onduidelijkheden te bestaan over wat de precieze relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheden is.

Onderzoek van Wasserman en Weseley (2009) toont dat studenten na het lezen van een tekst met grammaticaal gender significant meer seksistische attitudes uiten, dan na het lezen van een tekst zonder grammaticaal gender. Seksisme is in staat genderongelijkheden in stand te houden. Onderzoek van Preiwitt-Freilino, Caswell en Laakso (2012) heeft een correlatie aangetoond tussen de aan- of afwezigheid van grammaticaal gender en genderscores. Landen waar hoofdzakelijk gendertalen worden gesproken scoren gemiddeld lager op gendergelijkheid dan landen waar hoofzakelijk talen waren gesproken zonder grammaticaal gender.

De resultaten van het onderzoek van Prewitt-Freilino en collega's (2012) vertellen ons echter weinig over de precieze relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheden. Gemiddeldes geven een vertekend beeld van de werkelijkheid omdat deze belangrijke verschillen doen vervagen. Zoals eerder besproken in hoofdstuk 2.4.2 en 2.4.3 kan de gemiddeld lagere score op gendergelijkheid van landen waar gendertalen worden gesproken in verband worden gebracht met twee eigenschappen van gendertalen:

- Veelvuldige genderdifferentiatie in gendertalen zorgt voor de nadruk op genderverschillen en zorgt eveneens voor biologisch essentialisme. Hoe meer genderdifferentiatie er in een taal aanwezig is, des te meer ligt de nadruk op de oppositie tussen mannen en vrouwen die genderongelijkheid in stand houdt.
- Asymmetrische representaties van mannen en vrouwen in de vorm van *male generics* en *generic masculines* zorgen er voor dat vrouwen onzichtbaar blijven en de man als standaard wordt beschouwd. Aangezien gender in gendertalen vanwege taalstructuur vaak verplicht uitgedrukt moet worden, terwijl dit in genderloze talen niet het geval is, komt het gebruik van een genderspecifiek *generic* vaker voor in gendertalen dan in genderloze talen. Over het algemeen vertonen gendertalen vanwege hun *male generics* en *generic masculines* meer asymmetrische representaties van mannen en vrouwen ten opzichte van genderloze talen, waar slechts *male generics* voorkomen. Deze asymmetrische representaties zijn seksistisch en behouden genderongelijkheden.

Indien talige genderdifferentiatie in verband kan worden gebracht met genderongelijkheden kan worden gesproken van een directe relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheid. In gendertalen manifesteert genderdifferentiatie zich immers over het algemeen meer dan in genderloze talen zoals besproken in hoofdstuk 2.3.1 en 2.3.4. Deze veelvuldig genderdifferentiatie in gendertalen is het gevolg van de taalstructuur. Een directe

relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheid wijst op een relatie tussen taalstructuur en genderongelijkheid.

Indien genderongelijkheden echter in verband kunnen worden gebracht met asymmetrieën kan niet worden gesproken van een directe relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheden. Gendertalen hoeven immers niet per definitie meer asymmetrieën te vertonen dan genderloze talen. Hoewel Corbett (1991 in Stahlberg et al., 2011) heeft aangetoond dat gendertalen sterk neigen een *masculine generic* te gebruiken in genderindefiniete context, is het gebruik van een *feminine generic* immers niet in iedere taal ongrammaticaal en bestaat de mogelijkheid om gebruik te maken van een splitvorm als 'hij/zij' ter referentie naar (groepen) mensen waarvan sekse onbekend of irrelevant is. Niet taalstructuur, maar de conventie van de keuze voor een masculiene vorm in genderindefiniete context zou zorgen voor asymmetrieën.

Taalbeleid en taaladviezen hebben zich tot op heden voornamelijk gericht op het elimineren van seksistisch vocabulaire. Vocabulaire is seksistisch wanneer deze een van de twee seksen negatief representeert of onzichtbaar laat. Grammaticaal gender blijft in veel adviezen voor gendertalen echter onbelicht omdat de relatie tussen grammaticaal gender en seksisme of genderongelijkheden nog onduidelijk is. Onderzoek naar deze relatie kan meer licht werpen op de manier waarop grammaticaal gender genderongelijkheden zou kunnen veroorzaken of behouden. Wanneer grammaticaal gender een directe relatie vertoont met genderongelijkheden heeft dit grote gevolgen voor taalbeleid gericht op het bestrijden of mijden van (taal)seksisme; de ontwikkeling van vrouwelijke analogieën voor traditioneel mannelijke beroepen zoals bijvoorbeeld in Frankrijk wordt gedaan, zou in dit geval immers een het averechtse effect kunnen bewerkstelligen en genderongelijkheid juist in stand houden.

3. HUIDIGE ONDERZOEKSVOORSTEL

In het huidige onderzoeksvoorstel wordt gepoogd antwoord te krijgen op de volgende vraag:

In hoeverre kan men spreken van een relatie tussen grammaticaal gender en **genderongelijkheid**?

Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag dient allereerst antwoord te worden verkregen op de volgende deelvragen:

- Hoe wordt gender geuit in het taalsysteem?
- Hoe frequent wordt gender het desbetreffende taalsysteem geuit?
- Welke asymmetrieën kunnen worden ontdekt in deze genderuitingen?

Door de hoeveelheid en frequentie aan genderdifferentiatie en asymmetrieën per taal te bestuderen kan vervolgens antwoord worden gegeven op de volgende twee vragen:

- Welke taal vertoont de meeste genderdifferentiatie?
- Welke taal vertoont de meeste asymmetrische representaties van mannen en vrouwen?

De resultaten van het onderzoek van Prewitt-Freilino, Caswell en Laakso (2012) suggereren dat genderdifferentiatie in verband kan worden gebracht met genderongelijkheid. De verwachting bestaat daarom dat alle gendertalen lager scoren in gendergelijkheid dan genderloze talen. Wanneer een genderloze taal lager scoort op gendergelijkheid dan een gendertaal bestaat de verwachting dat in de desbetreffende taal veel manifestaties kunnen worden gevonden van lexicaal gender. Lexicaal gender vertoont een directe relatie met natuurlijk gender, terwijl de relatie tussen grammaticaal gender en natuurlijk gender indirect is. Veelvuldige manifestatie van lexicaal genderdifferentiatie weegt daarom mogelijk zwaarder dan grammaticale genderdifferentiatie.

4. METHODE

4.1 Ontwerp

De resultaten van Prewitt-Freilino, Caswell en Laakso (2012) suggereren dat genderdifferentiatie in verband kan worden gebracht met genderongelijkheden. Gemiddeldes geven echter een vertekend beeld van de werkelijkheid omdat deze belangrijke verschillen doen vervagen. Om te achterhalen of genderongelijkheden in verband kunnen worden gebracht met genderdifferentiatie of asymmetrieën, is het van belang voorbij deze gemiddelden te kijken.

Aangezien scores op gendergelijkheid worden toegekend aan landen en niet aan talen, is om deze reden de taal van vier specifieke landen nader bekeken; twee landen die relatief hoog scoren op gendergelijkheid, en twee die relatief laag scoren. De officiële landstaal die door het merendeel van het land (>80%) wordt beschouwd als zijn of haar moedertaal is vergeleken op de hoeveelheid asymmetrieën en genderdifferentiatie. De gevonden asymmetrieën en genderdifferentiatie zijn vergeleken met scores op gendergelijkheid.

Aangezien de verwachting bestond dat genderdifferentiatie in verband kan worden gebracht met genderongelijkheid zijn twee gendertalen, en twee genderloze talen onderwerp van dit onderzoek. Door voor beide taalsystemen een taal te kiezen die hoog scoort, en een die laag scoort kan worden achterhaald of genderdifferentiatie inderdaad in verband kan worden gebracht met genderongelijkheid, zelfs tussen landen waar hoofzakelijk gendertalen worden gesproken.

Daarnaast is er, vanwege onduidelijkheden met betrekking tot de kracht van de relatie tussen het aantal genera en natuurlijk gender zoals eerder besproken in hoofdstuk 2.3.1, voor gekozen om zowel een gendertaal met een binair gendersysteem als een gendertaal met een ternair gendersysteem te incorporeren in de analyse.

Natuurlijke gendertalen zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gebleven omdat, zoals eerder besproken in hoofdstuk 2.3.2, er nog te weinig duidelijkheid bestaat over welke talen dienen te worden geclassificeerd als natuurlijke gendertaal. De groep natuurlijke gendertalen is daarom zo klein dat genderscores binnen deze groep gendersystemen niet op zo'n manier afweken van een gemiddelde, dat deze groep niet bruikbaar bleek voor dit onderzoek.

4.2 Data

Scores op gendergelijkheid zijn afkomstig uit de meest recente publicatie van de Global Gender Gap Index (GGGI) van het World Economic Forum uit 2014. Aangezien genderongelijkheden zich op vele verschillende maatschappelijke terreinen voor kunnen doen, en de GGGI de genderkloof analyseert op zowel economische participatie en kansen, gezondheid en overlevingskansen, onderwijs, en politieke macht, biedt de GGGI ten opzichte van andere bronnen de meest volledige kwantificatie van genderongelijkheden.

Gendergelijkheid wordt in de GGGI uitgedrukt in een score van 1, terwijl genderongelijkheid gelijk staat aan een score van 0.

Informatie met betrekking tot de asymmetrieën en genderdifferentiatie die zich voordoen in een van de vier specifieke talen zijn ontleend uit eerdere resultaten en analyses van de desbetreffende taal.

4.3 Talen

De vier verkozen talen met bijbehorende informatie met betrekking tot taalstructuur, taalsprekers en genderscore zijn zichtbaar in tabel 2. Naast de genderscore zelf, is tevens aangegeven op welke plaats het land genoteerd staat van de 142 landen die onderdeel zijn van de GGGI van 2014. De plaats op de Index geeft een beter beeld met betrekking tot de waarde van de genderscore. Hoewel Finland nog lang geen gendergelijkheid (=1) heeft bereikt scoort dit met een genderscore van 0.8453, toch de tweede plek.

Tabel 2 – Selectie van vier talen

	Frankrijk	Griekenland	Finland	Turkije
<i>Taal</i>	Frans	Grieks	Fins	Turks
<i>Gender/Genderloos*</i>	Gendertaal	Gendertaal	Genderloze taal	Genderloze taal
<i>Aantal genera*</i>	2	3	/	/
<i>Moedertaalsprekers (%)**</i>	93	99	94	83
<i>Plaats GGGI/142</i>	16	91	2	125
<i>GGGI-score</i>	0.7588	0.6784	0.8453	0.6183

* Ontleend aan Hellinger en Bußmann (2001; 2002; 2003) en geverifieerd bij de World Atlas of Language Structures (WALS) online waarin resultaten ontleend zijn geweest aan Corbett (2013).

**Frans, Grieks en Fins ontleend aan Special Eurobarometer (2006), Turks ontleend aan Koc et al. (2008)

Voor het contrast in genderscore binnen gendertalen is de keuze gevallen op Frankrijk en Griekenland. De GGGI toont een opmerkelijk lage score voor gendergelijkheid in landen

waar Arabisch wordt gesproken. Ondanks dat het Standaard Modern Arabisch een gendertaal is, is er bewust voor gekozen landen waar deze taal wordt gesproken buiten beschouwing te laten. Er is te weinig bekend over genderrepresentaties in de lokale Arabische dialecten, die veel vaker dagelijks worden gesproken dan SMA. Naast de kennis dat genderrepresentaties sterk kunnen variëren tussen dialecten en ten opzichte van het SMA, is er tot op heden onvoldoende bekend over genderrepresentaties in deze dialecten (Benmamoun, 2000).

De eerste gendertaal waar meer over bekend is, is een gendertaal met drie genera: Grieks. Als tegenpool is gekozen voor Frankrijk en niet Duitsland, dat hoger scoort op gendergelijkwaardigheid, omdat het Frans twee genera heeft en het Duits drie. Hoewel het contrast in genderscores tussen de twee gendertalen minder groot is dan tussen de twee genderloze talen, Fins en Turks, wordt desalniettemin verwacht dat gendergelijkheid voldoende contrasteert.

Finland scoort als genderloze taal het hoogst op gendergelijkwaardigheid en eindigt op de tweede plaats in de GGGI van 2014. Turkije scoort als land waar hoofdzakelijk een genderloze taal wordt gesproken het laagst op de GGGI van 2014.

5. RESULTATEN

In de volgende hoofdstukken zullen allereerst gevonden resultaten per taal worden besproken. In hoofdstuk 5.1 worden de resultaten voor de twee gendertalen besproken, in hoofdstuk 5.2 die van de genderloze talen. Voor iedere talen wordt zowel de mate van genderdifferentiatie als asymmetrieën besproken. Voor de genderloze talen zal tevens de *covert male bias* worden besproken. Hoofdstuk 5.3 bespreekt de gezamenlijke resultaten voor genderdifferentiatie en concludeert welke taal de meeste genderdifferentiatie vertoont. In hoofdstuk 5.4 zal dit voor de asymmetrieën worden gedaan.

5.1 Gendertalen

5.1.1 Frans

Vorm en frequentie van genderuiting

Het Frans is een gendertaal met twee genera: masculien en feminien. Dit betekent dat ook ieder woord dat verwijst naar een object grammaticaal masculien of feminien is. Over het algemeen vertonen substantieven, pronomina, adjectieven en lidwoorden gendermarkers zoals zichtbaar in het onderstaande voorbeeld (10).

10)

<i>ce</i>	<i>beau</i>	<i>poème</i>
this.MASC.SG	beautiful.MASC.SG	poem.MASC.SG
'this beautiful poem'		
<i>cette</i>	<i>belle</i>	<i>chanson</i>
this.FEM.SG	beautiful.FEM.SG	song.FEM.SG
'this beautiful song'		

Note. Overgenomen uit Schafroth, 2003, p.90

Daarnaast manifesteert gender zich door middel van pronominaal en lexicaal gender. In het pronominale systeem van het Frans is onder andere genderdifferentiatie zichtbaar in de derde persoon enkelvoud (11) of meervoud (12) van het persoonlijk voornaamwoord:

11) *il/elle*

hij/zij

12) *ils/elles*

zij (mannelijk)/zij (vrouwelijk)

Genderdifferentiatie en referentie naar sekse in taal is daarom zeer frequent (Stahlberg et al., 2011).

Asymmetrieën in genderuitingen

In genderindefiniete context gebruikt het Frans het masculien als standaard vorm. Generaties schoolkinderen hebben de slagzin *Le masculin l'emporte sur le féminin* 'het masculien wint van het feminien' geleerd (Gervais, 1993). Zo wordt *musicienne* 'muzikante', feminien en lexicaal vrouwelijk, nooit gebruikt in genderindefiniete context (Schafroth, 2003).

Alleen indien geen masculien equivalent bestaat voor een grammaticaal feminien woord, kan dit woord worden gebruikt in genderindefiniete context zoals in het geval van *une personne* 'een persoon'. In het Frans komt dus een *feminine generic* voor, dat echter volgens Motschenbacher (2010) wel gemarkeerd is. *Personne* kan namelijk niet worden gebruikt als basis voor een woordvormingsproces, een van de kenmerken van een generic.

Samenstellingen worden daarentegen wel veelvuldig met *homme* 'man' gemaakt.

Lexicale asymmetrische woordparen en gaten vond men voorheen in het Frans voornamelijk in beroepsnamen. *Le ministre* 'de minister' is bijvoorbeeld masculien en kent geen vrouwelijk equivalent eveneens als *ingénieur* 'ingenieur' en *entrepreneur* 'ondernemer'. Deze masculiene beroepsnamen laten vrouwen onzichtbaar. Frans feministisch taalbeleid heeft zich dan ook voornamelijk gericht op het ontwikkelen van vrouwelijke analogieën voor traditioneel mannelijke beroepen (Vásvari, 2011). Dit kan bijvoorbeeld door middel van lexicale derivatie als in *professeureuse* 'vrouwelijke professor' of door een samenstelling te vormen als in *une femme professeur*. Lexicale gaten kunnen daarom tegenwoordig niet veel meer worden gevonden in het Frans.

Asymmetrische woordparen zijn echter nog wel aanwezig. Het vrouwelijk equivalent van een stereotyperend mannelijk beroep is hier vaak onderwerp geweest van semantische derogatie zoals zichtbaar in het lexicale paar *couturier/couturière* 'mode-ontwerper/naaister'.

Schafroth (2003) stelt dat men in het Frans voornamelijk semantische derogatie vindt bij woordparen voor prestigieuze beroepen. De lexicaal vrouwelijke equivalenten *ambassadrice* 'ambassadrice', *conseillère* 'vrouwelijke adviseur' en *inspectrice* 'inspectrice' worden dan ook alleen gebruikt ter referentie naar een sociaal lager gewaardeerd beroep. Om te verwijzen naar vrouwelijke ambassadeurs wordt de lexicaal mannelijke vorm gebruikt.

5.1.2 Grieks

Vorm en frequentie van genderuiting

Het Grieks is een gendertaal met drie genera: masculien, feminien en onzijdig. Gender is gemarkeerd in substantieven (13), lidwoorden, pronomina, adjectieven en bepaalde telwoorden (Pavlidou, 2003).

13)

Masculine	Feminine	Neuter
<i>ο δρόμος</i>	<i>η θάλασσα</i>	<i>το βουνό</i>
o droμος	i thalasa	to vuno
'the road'	'the sea'	'the mountain'

Note. Overgenomen uit Pavlidou, 177 in Hellinger, 2003

Lexicaal gender vindt men in het Grieks terug in een groot aantal, voornamelijk animate, substantieven waaronder beroepsnamen, nationaliteiten, eigennamen en verwantschapsterminologie. In het Grieks vindt daarom veelvuldige genderdifferentiatie en referentie naar gender plaats (Stahlberg et al., 2011).

Asymmetrieën in genderuitingen

Tzartanos (1991) en Triandafyllidis (1978) benoemen het masculiene gender tot het sterkste gender (in Pavlidou, 2003). Net als in veel andere gendertalen maakt ook het Grieks gebruik van masculine generics, zichtbaar in voorbeeld (14).

14)

όλοι οι μαθητές θα εξεταστούν την ίδια μέρα
'All students will be examined on the same day'

Note. Overgenomen uit Katsoyannou en Goutsos, 2006, p. 99

Sommige lexicaal genderneutrale termen als 'burger' behoeven in genderindefiniete context eveneens een masculiene vorm (15).

15)

όλοι_m. Οι_m. πολίτες_m. είναι ίσοι_m. απέναντ στο όμο
'All citizens are equal before the law'

Note. Overgenomen uit Katsoyannou en Goutsos, 2006, p. 99

Het Grieks vertoont dus een ‘people = male bias’ eveneens zichtbaar in het grammaticaal masculien gender van het woord waarmee verwezen kan worden naar ‘persoon/mens’ *ανθρωπος*.

Een van de lexicale asymmetrieën gevonden in het Grieks is zeer uitzonderlijk onder gendertalen gesproken in Europa (16). Zoals in iedere gendertaal manifesteert gender zich grammaticaal in eigennamen.

16) Dionysis Goutsos (m. nomin.) - Marianna Goutsow (m. gen.)

De achternaam van een vrouw, de naam van haar vader of wanneer zij trouwt van haar man, wordt niet weergegeven in nominatief (nomin.) maar genitief (gen.). Over het algemeen duidt de naamval genitief een bezit aan. Katsoyannou en Goustos (2006, p.10) stellen: ‘As a result, the fact that the official identity in the case of women is morphologically related to her father's or husband's identity suggests that it follows the identity of her 'owner'. Mannen houden echter hun hele leven hun eigen achternaam die ook zij hebben gekregen van un vader.

Pavlidou (2003, p.181) toont een vergelijkbaar voorbeeld (17) in de aanspreekvorm voor vrouwen. Vrouwen kunnen zoals dit voorbeeld toont aangesproken worden als de vrouw van haar echtgenoot.

17)

Masculine	Feminine
<i>ο Γιώργος</i>	<i>ηΓιώργαίνα</i>
o jorgos	i jorjena
‘George’	‘George's wife’

Mannen kunnen echter niet op deze manier aangesproken worden. Het feminiene morfeem -αίνα ‘vrouw van’ kan eveneens worden gebruikt om een vrouwelijk equivalent te vormen van een grammaticaal mannelijk beroep (Pavlidou, 2003).

Het is niet verwonderlijk dat beroepsnamen met dit morfeem, waaronder *πρόεδρινα* ‘vrouwelijke president’ en *γιατρίνα* ‘vrouwelijke dokter’, een lagere status verkregen en vaak ironisch worden gebruikt. In plaats van deze vrouwelijke derivatie wordt in het dagelijks leven vaak de grammaticaal masculiene vorm gebruikt. Veel van beroepsnamen in het Grieks waaronder [*ο of η*] *πρόεδρος* ‘de president’, *φιλόλογος* ‘filoloog’ en *αρχαιολόγος* ‘archeoloog’ zijn *double gender nouns*: ondanks dat zij een standaard masculiene vorm hebben, worden zij gebruikt ter referentie naar zowel vrouwen als mannen. Hoewel

lidwoorden en adjectieven worden vervoegd op basis van de referent, blijken deze beroepsnamen veelal een mannelijke interpretatie te krijgen wat maakt dat zich veel lexicale gaten voordoen in het Grieks (Holton et al., 2004)

De negatieve connotatie van de vrouwelijke vorm blijkt echter niet beperkt te zijn tot beroepsnamen. Het Griekse *άντρας* ‘man’ en *γυναίκα* ‘vrouw’ impliceren namelijk verschillende kwaliteiten: *άντρας* wordt geassocieerd met moed, oprechtheid, integriteit en betekenis; *γυναίκα* wordt niet alleen geassocieerd met lafheid, onoprechtheid, sluwheid en trivialiteit maar heeft in de afgelopen twintig jaar eveneens een tweede negatieve en ondergeschikte betekenis gekregen: ‘persoon die iemand dient’ (Pavlouidi, 2003). Dergelijke negatieve connotaties zijn eveneens te vinden in de woordparen ‘jongen-meisje’ en ‘zoon-dochter’ (Katsoyannou en Goustos, 2006).

5.2 Genderloze talen

5.2.1. Fins

Vorm en frequentie van genderuiting

In tegenstelling tot veel andere talen gesproken in Europa behoort het Fins niet tot de Indo-Europese maar Fins-Oegrische taalfamilie. Hierdoor wijkt het Fins af van een aantal veelvoorkomende eigenschappen in Indo-Europese talen, waaronder het voorkomen van grammaticaal gender.

Het Fins een genderloze taal. Gender manifesteert zich niet pronominaal of grammaticaal, maar alleen lexicaal. Door de afwezigheid van zowel pronominaal als lexicaal gender wordt het Fins vaak als een genderneutrale taal beschouwd en onderzoek naar seksistische of ongelijke representaties van mannen en vrouwen in de Finse taal is schaars. De onderstaande beschrijving van genderdifferentiaties en asymmetrieën in het Fins zijn daarom gebaseerd op Engelberg (2002); een van de weinige artikelen met betrekking tot dit onderwerp.

Lexicaal gender is onder andere zichtbaar in woorden als *nainen* ‘vrouw’, *tyttö* ‘meisje’ en *mies* ‘man, mannelijk’ alsook in verwantschapsterminologie en beroepsnamen (18).

18)

Female		Male	
<i>äiti</i>	‘mother’	<i>isä</i>	‘father’
<i>sisar, sisko</i>	‘sister’	<i>veli</i>	‘brother’
<i>tytär</i>	‘daughter’	<i>poika</i>	‘son, boy’
<i>anoppi</i>	‘mother-in-law’	<i>appi</i>	‘father-in-law’
<i>täti</i>	‘aunt’ (mother/father’s sister)	<i>setä</i>	‘father’s brother’
		<i>eno</i>	‘mother’s brother’

Note Overgenomen uit Engelberg, 2002, p. 113

Lexicaal gender kan ook worden gespecificeerd door middel van *nais(puolinen)* ‘vrouwelijk’ or *mies(puolinen)* ‘mannelijk’ in samenstellingen (19).

19)	<i>liikenainen</i>	‘business woman’
	<i>laivapoika</i>	‘shipboy’
	<i>naispolissi</i>	‘woman police officer’
	<i>miesmalli</i>	‘male model’
	<i>naispuolinen väestö</i>	‘female population’
	<i>miespuolinen jälkeläinen</i>	‘male offspring’, leg. ‘male issue’

Note Overgenomen uit Engelberg, 2002, p. 113

Het Fins heeft vier vrouwelijke suffixen, waarvan geen enkel geheel productief is. Twee daarvan zijn afkomstig uit het Zweeds: *-skä/ska*, waarvan de keuze voor de specifieke vorm varieert afhankelijk van klinkerharmonie, en *-nna*. Beide suffixen verwezen voorheen naar vrouwen van ambtenaren als in *professorska* ‘de vrouw van een professor’ of *everstinna* ‘de vrouw van een kolonel’. Inmiddels is het gebruik van de twee suffixen zeer ouderwets. De overige twee suffixen *-kkö/-kko* en *-tär/tar* zijn eveneens niet erg productief. Beroepsnamen als *opettajatar* ‘lerares’ worden niet meer gebruikt sinds 1970.

Asymmetrieën in genderuitingen

Male generics zijn in het Fins vaak derivaties of samenstellingen voornamelijk met *-mies* ‘man’ of *-isä* ‘vader’. Volgens Engelberg zijn *male generics* in het Fins het resultaat van gendersegregatie; lexicaal mannelijke termen die in genderindefiniete context worden gebruikt, refereren vaak naar traditioneel mannelijke activiteiten in de Finse cultuur, waaronder beroepen.

In drie woordenboeken vond Engelberg (1998) een overduidelijke asymmetrie: ten opzichte van de honderden beroepsnamen met *-mies* ‘man’ vindt men maar weinig

samenstelling met *-nainen* ‘vrouw’. Zo wordt onder andere *virkamies* ‘ambtenaar’, letterlijk kantoorman, gebruikt ter referentie naar zowel mannen als vrouwen. Hoewel veel van deze beroepen inmiddels door de toetreding van vrouwen op de arbeidsmarkt niet meer traditioneel mannelijk zijn, is het gebruik van *-nainen* in beroepsnamen volgens Engelberg echter niet aan te raden aangezien deze juist de tegenstelling tussen mannen en vrouwen zou benadrukken en de vrij genderneutrale betekenis van *male generics* zou afzwakken.

Engelberg noemt een aantal *male generics*, die echter niets met de gendersegregatie te maken hebben maar juist een *people = male bias* vertonen (20).

20)

<i>joka-mies</i>	lit. 'every-man'	‘everybody’
<i>joka-miehen oikeudet</i>	lit. 'every-man's rights'	‘public right of access’
<i>esi-isä</i>	lit. 'fore-father'	‘ancestor’
<i>viikate-mies</i>	lit. 'scythe-man'	‘the Grim Reaper, Death’

Note. Overgenomen uit Engelberg, 2002, p. 114

Female generics komen eveneens voor in het Fins, onder andere in de metafoor voor Finland: *Suomi-neito* ‘meisje Finland’. De meeste *female generics* verwijzen niet naar mensen met als uitzondering *sisarus* ‘broer/zus’ of *sisarukset* ‘broers/zussen’ afgeleid van *sisar* ‘zus’. Vrouwelijke beroepsnamen kunnen niet verwijzen naar mannen. Mannelijke stewardessen worden dan ook niet *lentoemäntä* ‘stewardess’ maar *stuertti* ‘steward’ genoemd.

Hoewel sommige lexicaal vrouwelijke woorden een negatieve connotatie hebben is dit niet voor alle woorden het geval. Samenstellingen met *-nainen* ‘vrouw’ hadden voornamelijk in de oude Finse literatuur een seksuele of negatieve connotatie zichtbaar in *murhanainen* ‘moordnares’ en *jalkanainen* ‘bijvrouw’.

Covert male bias

Resultaten uit onderzoek van Engelberg in 1993 tonen een *covert male bias* bij de interpretatie van genderneutrale zinnen. In 30% (N=506) van de gevallen verkregen genderneutrale woorden een mannelijke interpretatie, terwijl slechts in 6% van de gevallen werd aangenomen dat deze woorden refereerden naar vrouwen.

Deze ‘covert male bias’ of *people = male bias* zoals Silveira (1980 in Kaufmann en Bohner, 2014) deze noemt, is eveneens zichtbaar in de dubbele betekenis van *ihminen* ‘man, mens’. Samenstellingen van *ihminen* en lexicaal vrouwelijke woorden zijn onder andere zichtbaar in *tyttöihminen* ‘meisje’, *vaimohminen* ‘vrouw’ en *piikaihminen* ‘dienstmeisje’.

Samenstellingen van *ihminen* en lexicaal mannelijke woorden zijn echter niet mogelijk. Aangezien *ihminen* zowel ‘man’ als ‘mens’ kan betekenen leveren samenstellingen met lexicaal mannelijke woorden immers tautologieën op in onder andere als **miesihminen* ‘menselijke man’ **ukkoihminen* ‘oude menselijke man’.

5.2.2. Turks

Vorm en frequentie van genderuiting

Turks is, net als het Fins een genderloze taal en gender manifesteert zich daarom alleen lexicaal en niet pronominaal of grammaticaal. Zelden dwingt de taalstructuur van het Turks tot gebruik van een genderspecifieke vorm. De meerderheid van de Turkse woorden waarmee naar mensen wordt verwezen mist een formele markering van gender zichtbaar in *komşu* ‘buur’, *işçi* ‘arbeider’, en *başbakan* ‘premier’ (Braun, 2001). Een taaluiting kan dan ook meerdere genderspecifieke interpretaties krijgen. Dit is zichtbaar in voorbeeld 21.

21)

<i>Kardeş-im,</i>	<i>araba-si-na</i>	<i>bin-di</i>
sibling-POSS.1SG	car-POSS.3SG-DAT	enter-PAST
My sister got into her car.'		
My sister got into his car.'		
My brother got into his car.'		
My brother got into her car.'		

Note. Overgenomen uit Braun, 2001, p.285

Net als in het Frans, Grieks en Fins vindt men in het Turks lexicaal gender voornamelijk terug in verwantschapsterminologie (22).

22)

Female		Male	
<i>anne</i>	‘mother’	<i>baba</i>	‘father’
<i>abla</i>	‘older sister’	<i>abi (ağabey)</i>	‘older brother’
<i>nine</i>	‘grandmother’	<i>dede</i>	‘grandfather’
<i>teyze</i>	‘aunt’ (mother’s sister)	<i>dayi</i>	‘uncle’ (mother’s brother)
<i>hala</i>	‘aunt’ (father’s sister)	<i>amca</i>	‘uncle’ (father’s brother)

Note. Overgenomen uit Braun, 2001, p.286

Het Turks kent een aantal suffixen, waaronder *-e* uit het Arabisch, die een woord morfologisch markeren voor lexicaal gender. Geen van deze suffixen is ooit geheel productief geworden en alleen het suffix *-içe*, ontleend uit het Slavisch wordt gebruikt voor de

vrouwelijke derivatie van een aantal woordstammen (Braun, 2001). Dit suffix bleek tot op zekere hoogte productief onder andere te zien in de ontwikkeling van het Turkse neologisme *tanrıca* ‘godin’ gebaseerd op het oude Turkse woord *tanrı* ‘god’ (Castagneto en D’Amora, 2006)

De markering van gender kan eveneens worden bewerkstelligd door een samenstelling waarvan een van de woorden lexicaal mannelijk of vrouwelijk is. Braun merkt op (2001, p.286): ‘Some combinations, among them *kız çocuğu* ‘girl child (=girl)’, *kız kardeş* ‘girl sibling (=sister)’, *erkek arkadaş* ‘male friend (=boyfriend)’, are rather frequent and almost routinely used even when gender is irrelevant to the utterance.’

Asymmetrieën in genderuitingen

De meeste Turkse woorden zijn genderneutraal. Om toch te verwijzen naar een +[mannelijke] of +[vrouwelijke] referent wordt het nog onbekende geslacht van mensen gender voor mannen expliciet gemaakt door middel van *erkek* ‘man’ of *kadin* ‘vrouw’ en *kız* ‘meisje, maagd’ (Castagneto en D’Amora, 2006). Hier vindt men in het Turks een opvallende asymmetrie.

Waar er slechts een vorm is ter referentie naar mannen kan worden gebruikt, *erkek* ‘man’, bestaan er twee mogelijkheden om de verwijzing naar vrouwelijke referenten expliciet te maken. Dit onderscheid is onder andere zichtbaar in *kız öğrenci* ‘student, meisje’ en *kadin aşci* ‘kok, vrouw’. Castagneto en D’Amora (2006) stellen dat de keuze voor een van de twee variaties afhankelijk is van zowel leeftijd als sexappeal. Er wordt niet alleen met *kadin* verwezen naar een Turkse vrouw wanneer zij ouder wordt, maar eveneens wanneer zij haar maagdelijkheid verliest of trouwt. Het talig onderscheid dat zich voordoet op basis van maagdelijkheid in samenstellingen die verwijzen naar vrouwen en de afwezigheid hiervan in samenstellingen die verwijzen naar mannen reflecteert het belang van de vrouwelijke maagdelijkheid in Turkije.

Een lexicaal vrouwelijke vorm heeft in het Turks zeer vaak een negatieve connotatie, terwijl de mannelijke vorm een neutrale of positieve connotatie heeft. Zo worden mannen veelal geassocieerd met moed, eerlijkheid, trouw en seksuele potentie; vrouwen worden geassocieerd met machteloosheid en seksualiteit, eveneens zichtbaar in het onderscheid tussen *kadin* ‘vrouw’ en *kız* ‘meisje, maagd’.

Castagneto en D’Amora (2006) tonen de semantische derogatie van de lexicaal vrouwelijke vorm in een aantal voorbeelden. *Erkeklik* betekent bijvoorbeeld niet alleen

‘mannelijkheid’, maar ook naar moed, trouw, eerlijkheid, en seksuele potentie. *Kandinlik* heeft echter slechts een betekenis: maagdelijkheid. *Dişi* ‘vrouw’ kent naast deze eerste betekenis een tweede gelijk aan *gevşek* ‘los, slap, zonder ruggengraat’ en *kağşak* ‘aftands’.

Covert male bias

Braun (in 2001) vond eerder al bewijs voor een *covert male bias* voor de grammaticaal, lexicaal en sociaal genderneutrale woorden ‘iemand’, ‘passagier’, ‘persoon’ en ‘dorpeling’, die in meer dan de helft van de voorkomens een mannelijke interpretatie kregen. het merendeel van de gevallen een mannelijke interpretatie bleken te krijgen.

De *people = male bias* vertoont zich eveneens in de dubbele betekenis van *adam* ‘man, mens’. Ook wanneer in het Turks naar de mensheid in het algemeen wordt verwezen wordt gebruik gemaakt van een male generic *insanoğlu* ‘mens, man’ afgeleid van het genderneutrale *insan* ‘mens’ (Braun, 2001). Volgens Braun ervaren sommige sprekers van het Turks de combinatie van *insanoğlu* met een vrouwelijke eigenschap als ongepast, terwijl de combinatie met een mannelijke eigenschap geen restricties kent.

De meest opvallende ontdekking van Braun (2001) was echter dat in de referentie naar vrouwen significant meer lexicale gendermarkering optreedt dan wanneer gerefereerd wordt naar mannen. In de vertaling van een Engelse tekst over een meisje werd in 50% (N=67) van de gevallen gender lexicaal gemarkeerd, terwijl dit slechts in 5% (N=67) van de gevallen was wanneer een tekst over een jongen moest worden vertaald. Niet alleen wanneer gesproken werd over kinderen, maar in alle gesprekken over mannen of vrouwen werd het vrouwelijk gender vaker lexicaal gemarkeerd dan het mannelijk gender. Braun concludeert daarom dat de man als standaard wordt beschouwd in het Turks.

5.3 Genderdifferentiatie

In alle talen vindt men genderdifferentiatie in verwantschapsterminologie. Alleen in het Frans en Grieks vindt men genderdifferentiatie in beroepsnamen; zowel in het Turks als in het Fins is er geen sprake van differentiatie in beroepsnamen. In het Fins is de lexicaal mannelijk vorm de standaard, in het Turks een lexicaal genderneutrale vorm.

Genderdifferentiatie in grammaticaal gender vindt men alleen in het Frans en Grieks. Grieks vertoont in van deze twee talen de meest grammaticale genderdifferentiatie omdat in het Grieks voor meer grammaticale categorieën gendermarkers aanwezig zijn.

Op basis van bovenstaande resultaten kan worden geconcludeerd dat gendertalen Frans en Grieks meer genderdifferentiatie vertonen dan genderloze talen Fins en Turks en dat in het Grieks de meeste genderdifferentiatie plaatsvindt.

5.4 Asymmetrieën

Het Grieks vertoont de meeste asymmetrische representaties van mannen en vrouwen. Onder andere de mannelijke *default* in beroepsnamen, de semantische derogatie van veel lexicaal vrouwelijke woorden, en het gebruik van *masculine generics* zijn veelvoorkomende asymmetrieën in het Grieks.

Aangezien lexicale asymmetrieën zwaarder wegen dan grammaticale asymmetrieën volgt het Turks vanwege de veelal negatieve connotatie van de lexicaal vrouwelijke vorm. Daarnaast blijkt wanneer gesproken wordt over een vrouw, dit vaker lexicaal te worden aangegeven in het Turks dan wanneer gesproken wordt over een man. Dit geeft een *people = male bias* weer.

De negatieve connotatie van lexicaal vrouwelijke woorden is minder sterk aanwezig in het Frans. Lexicale gaten doen zich nog altijd voor in beroepsnamen, waarin de mannelijke vorm vaak de standaard vormt. Frans vertoont tevens een grammaticale asymmetrie aangezien hoofdzakelijk gebruik wordt gemaakt van *masculine generics*. Het Frans vertoont echter minder grammaticale asymmetrieën dan het Grieks gezien een, weliswaar gemarkeerd, *feminine generic* eveneens voorkomt in het Frans.

In het Fins worden mannen en vrouwen op de meest symmetrische manier gerepresenteerd ondanks dat beroepsnamen veelal een lexicaal mannelijke vorm als standaard hebben, en hier geen analogieën voor zijn zoals men vindt in het Frans. Beroepsnamen zijn immers een van de weinige asymmetrieën die kunnen worden ontdekt in het Fins.

6. CONCLUSIE

In dit onderzoek is gepoogd antwoord te krijgen op de vraag in hoeverre kan worden gesproken van een relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheid.

Aan het begin van dit onderzoek werd verondersteld dat de veelvuldige genderdifferentiatie in gendertalen in verband zou kunnen worden gebracht met genderongelijkheden. Grammaticaal gender zou vanwege het noodzakelijk en veelvuldig onderscheid tussen ‘masculien’ en ‘feminien’, dat geassocieerd wordt met natuurlijk gender, nadruk leggen op het onderscheid tussen mannen en vrouwen. Hiermee zouden bestaande genderongelijkheden behouden worden. Een relatie tussen genderdifferentiatie en genderongelijkheden zou wijzen op een directe relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheden en daarmee op een relatie tussen taalstructuur en genderongelijkheid.

Een van de gendertalen in dit onderzoek, Frans, scoort echter relatief hoog op gendergelijkheid in de GGGI van 2014 ondanks dat in het Frans meer genderdifferentiatie plaatsvindt dan in de genderloze taal Turks, die juist relatief laag scoort op gendergelijkheid. Alleen genderdifferentiatie blijkt daarom niet in verband te kunnen worden gebracht met de gemiddeld lagere score van landen waar hoofdzakelijk gendertalen worden gesproken zoals Prewitt-Freilino, Caswell en Laakso (2012) hebben aangetoond.

De hoeveelheid asymmetrische representatie van mannen en vrouwen in het Fins, Frans, Turks en Grieks lijken echter meer verband te tonen met de genderscores van Finland, Frankrijk, Turkije en Griekenland. Aan de hand van eerder verricht onderzoek naar de asymmetrieën in de vier specifieke talen blijkt de hoeveelheid asymmetrische representaties in zekere mate overeen te komen met score op gendergelijkheid. Finland scoort van de vier landen het hoogst op gendergelijkheid, en de officiële landstaal Fins vertoont eveneens de minste asymmetrieën. Frankrijk volgt op de tweede plaats in gendergelijkheid, en lijkt tevens op de tweede plaats te komen met betrekking tot het aantal asymmetrieën dat zich in de het Frans voordoet. Hoewel het Grieks de meeste asymmetrieën lijkt te vertonen, scoort Griekenland hoger dan Turkije op gendergelijkheid. Een verklaring voor de afwijking van de verwachting dat Griekenland lager zou scoren op gendergelijkheid dan Turkije kan mogelijk worden gevonden bij de *covert male bias*, die het Turks vertoont zoals onderzoek van Braun (in 2003) heeft aangetoond.

Ondanks de correlatie tussen de aanwezigheid van grammaticaal gender en score in genderongelijkheid (Prewitt-Freilino et al., 2012), zou op basis van bovenstaande resultaten

niet mogen worden gesproken van een directe relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheden en daarom niet van een relatie tussen taalstructuur en genderongelijkheden. Dat wat gendertalen op basis van taalstructuur van elkaar onderscheid, namelijk genderdifferentiatie, kan immers veelvuldig voorkomen zonder een relatie te vertonen met genderongelijkheid. Asymmetrieën blijken wel in verband te kunnen worden gebracht met genderongelijkheid. Aangezien talen met grammaticaal gender niet per definitie meer asymmetrieën vertonen dan talen zonder grammaticaal gender, maar veel gendertalen wel een extra assymetrie kunnen vertonen in de vorm van *generic masculines*, kan worden gesproken van een indirecte relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheid.

Er is dus sprake van een relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheid, echter is deze niet direct maar indirect.

7. DISCUSSIE

Door middel van dit onderzoek is zowel meer inzicht verkregen in de relatie tussen grammaticaal gender en genderongelijkheden alsook in de relatie tussen taalstructuur en genderongelijkheden. De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat alleen genderdifferentiatie niet in verband kan worden gebracht met genderongelijkheid. Aangezien geen rekening is gehouden met andere factoren die mogelijk invloed hebben op de gendergelijkheid in een land, is het van belang dit in toekomstig onderzoek wel te doen. Alleen wanneer rekening wordt gehouden met andere factoren die invloed kunnen hebben op gendergelijkheid waaronder religie en de bestuursvorm van een land, kunnen definitieve conclusies worden getrokken uit de gevonden resultaten.

Daarnaast is de score in genderongelijkheid vergeleken voor vier specifieke landen. Aangezien Frans, Fins, Grieks en Turks tevens moedertaalsprekers buiten deze landsgrenzen kent kan daarom lastig worden gesproken over de relatie tussen een taal en genderongelijkheid. Het zou daarom interessant zijn de gendergelijkheid voor bijvoorbeeld meerdere landen waar Frans wordt gesproken te vergelijken met de resultaten die zijn gevonden voor het Frans in Frankrijk om zo een vollediger beeld te vormen van de relatie tussen een taal en genderongelijkheid, in plaats de taal van een specifiek land en genderongelijkheid.

Het Frans, een gendertaal waarin veelvuldige genderdifferentiatie voorkomt, bleek gesproken te worden in een land dat relatief hoog scoort op gendergelijkheid. Onderzoek naar meerdere gendertalen die worden gesproken in landen die hoog scoren op gendergelijkheid biedt mogelijk inzicht in welke taaleigenschappen in verband kunnen worden gebracht met gendergelijkheid, in een context waar genderdifferentiatie veelvuldig aanwezig is.

Asymmetrieën konden in dit onderzoek in zekere mate wel in verband worden gebracht met genderongelijkheid. Uiteraard bestaat er een mogelijkheid dat zowel de hoeveelheid asymmetrieën als genderdifferentiatie bijdragen aan een relatie tot genderongelijkheden. Door onderzoek te doen naar deze combinatie van factoren voor meerdere talen kan meer inzicht worden verkregen in de relatie tussen taalstructuur, taalgebruik en genderongelijkheid. Daarbij dienen niet alleen meer gendertalen en genderloze talen te worden onderzocht, eveneens genderdifferentiatie en asymmetrieën in natuurlijke gendertalen moeten worden bekeken. Een vergelijking van zowel asymmetrieën als genderdifferentiatie voor meerdere talen uit alle taalsystemen biedt tevens inzicht in de zwaarte van verschillende soorten asymmetrische representaties van mannen of vrouwen, of de zwaarte van

genderdifferentiatie. Daarbij is het van belang tevens naar de productiviteit van lexicale asymmetrieën te kijken, iets wat door het gebruik van eerder verricht onderzoek in sommige gevallen mistte.

Tot slot heeft dit onderzoek geen definitieve verklaring kunnen vinden voor de lagere score in gendergelijkheid van Turkije ten opzichte van Griekenland, terwijl het Turks minder asymmetrieën lijkt te vertonen dan het Grieks. Op basis van de resultaten kan worden gespeculeerd over de mogelijke rol van de *covert male bias*. Onderzoek naar de genderspecifieke en genderneutrale interpretatie van een groot aantal lexicaal en sociaal genderneutrale termen in het Turks zal echter meer duidelijkheid bieden met betrekking tot de invloed die een *covert male bias* kan spelen bij de interpretatie van taal.

8. DANKWOORD

Hierbij wil ik mijn scriptiebegeleider dr. Margot van den Berg bedanken voor alle hulp bij het schrijven van mijn scriptie en haar geduld. Dr. Jacomine Nortier zou ik bij dezen tevens willen bedanken voor haar feedback op mijn onderzoeksopzet, die mij erg goed op weg heeft geholpen. Ook wil ik Jens en Boukje Cnossen bedanken voor hun kritische oog en Annelies Cnossen voor haar eindeloze interesse. Tot slot bedank ik Milou Koreman voor de morele steun, en het lekkere eten dat ze heeft gekookt tijdens het schrijven van mijn scriptie.

9. REFERENTIES

- Alvanoudi, A. (2014). *Grammatical Gender in Interaction: Cultural and Cognitive Aspects.*(Vol. 9) Leiden, Nederland: Brill.
- Assembly, U. G. (1948). *Universal declaration of human rights.* UN General Assembly.
- Bassetti, B. (2007). Bilingualism and thought: Grammatical gender and concepts of objects in Italian-German bilingual children. *International Journal of Bilingualism*, 11(3), 251-273.
- Basow, S.A. (2001) Androcentrism. In Worell, J. (Eds.). *Encyclopedia of women and gender: sex similarities and differences and the impact of society on gender, Volume I* (pp. 125-135). San Diego, CA: Academic press.
- Beardsley, E. (1981) Degenderization. In Vetterling-Braggin, M. (Eds.) *Sexist Language: A Modern Philosophical Analysis.* (pp. 155-160) Totowa, NJ: Littlefield, Adams.
- Benmamoun, E. (2000). *The feature structure of functional categories: A comparative study of Arabic dialects* (Vol. 16). New York, NY: Oxford University Press.
- Best, D.L. (2001) Cross-Cultural Gender Roles. In Worell, J. (Eds.). *Encyclopedia of women and gender: sex similarities and differences and the impact of society on gender, volume I* (pp. 279-290). San Diego, CA: Academic press.
- Boroditsky, L., Schmidt, L. A., & Phillips, W. (2003). Sex, syntax, and semantics. *Language in mind: Advances in the study of language and thought*, 61-79.
- Braun, F. (2001). The communication of gender in Turkish. Hellinger, M., & Bußmann, H. *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume I* (9th ed., pp. 283-311) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company
- Brown, H.D. (2007). *Principles of language learning and teaching.* (5th ed., pp. 1-26). White Plains, NY: Pearson Education.
- Buck, J. L. (1990). Nonsexist language: Successes, neologisms, and barbarisms. *Teaching of Psychology*, 17(3), 198-199.

- Burr, E. (2003) Gender and language politics in France. In Hellinger, M., & Bußmann, H. *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume III* (11th ed., pp. 119-141) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company
- Cameron, D. (1998). *The feminist critique of language: A reader*. (2nd ed) New York, NY: Taylor & Francis.
- Cameron, D. (1998) Lost in translation: non-sexist language. In Cameron, D. (Ed.). *The feminist critique of language: A reader*. (2nd ed., pp. 155-164) New York, NY: Taylor & Francis. (Reprinted from Cameron D., (1995) Lost in translation: non-sexist language. *Trouble & Strife* (32).
- Cameron, D. (2003) Gender and Language Ideologies. In *The Handbook of Language and Gender*, Holmes, J., & Meyerhoff, M. (Eds.) 447-468. Oxford, England: Blackwell
- Castagneto, M., D'Amora, R. (2006). A world of difference: gender disparity in the Turkish Word Thesaurus. In Thüne, E., Leonardi, S., Bazzanella, C. *Gender, Language and New Literacy: a multilingual analysis*. (pp. 196-213) London, England: Continuum.
- Chen, J. Y., & Su, J. J. (2011). Differential sensitivity to the gender of a person by English and Chinese speakers. *Journal of psycholinguistic research*, 40(3), 195-203.
- Coates, J. (2013). *Women, men, and language: A sociolinguistic account of gender differences in language*. (3rd ed.) New York, NY: Taylor & Francis
- Corbett, G. 2013. Number of Genders. In: *Dryer, Matthew S. & Haspelmath, M. (eds.) The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig, Germany: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology (retrieved from <http://wals.info/chapter/30>)
- Crawford, M. (1995). *Talking difference: On gender and language* (Vol. 7). London, England: Sage publications Ltd.
- Deutsch, F. M. (2007). Undoing gender. *Gender & Society*, 21(1), 106-127.
- Deutscher, G. (2010). *Through the language glass: Why the world looks different in other languages*. New York, NY: Metropolitan Books.
- Doyle, M. (1998) The A-Z of non-sexist language. In Cameron, D. (1998). *The feminist critique of language: A reader*. (2nd ed., pp.149-154) New York, NY: Taylor & Francis

(Reprinted from Doyle, M. (1995), *The A-Z of Non-Sexist Language*. London, England: Women's Press)

Eagly, A. H. (2001) Social Role Theory of Sex Differences and Similarities. In Worell, J. (Eds). *Encyclopedia of women and gender: sex similarities and differences and the impact of society on gender, volume II* (pp. 1069-1078). San Diego, CA: Academic press.

Eckert, P. (1989). The whole woman: Sex and gender differences in variation. *Language variation and change*, 1(03), 245-267. In Hellinger, M., & Bußmann, H. *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume II* (10th ed., pp. 109-133) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company

Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and gender*. New York, NY: Cambridge University Press.

Engelberg, M. (2002). The communication of gender in Finnish.

Eurobarometer, S. (2006). *Europeans and their Languages*. European Commission.

Gerritsen, M. (2002). Towards a more gender-fair usage in Netherlands Dutch. In Hellinger, M., & Bußmann, H. *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume II* (10th ed., pp.81-109) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company

Gervais, M. (1993) Gender and language in French. In Sanders, C. *French Today: Language in its social context* . (pp. 121-139) Cambridge, England: Cambridge University Press.

Goffman, E. (1977). The arrangement between the sexes. *Theory and society*,4(3), 301-331.

Gygax, P., & Gabriel, U. (2008). Can a group of musicians be composed of women? Generic interpretation of French masculine role names in the absence and presence of feminine forms. *Swiss Journal of Psychology*, 67(3), 143-151.

Gunnarsdotter Grönberg, A. (2002). Masculine generics in current Icelandic. In Hellinger, M., & Bußmann, H. *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume II* (10th ed., pp. 163-187) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company

- Hausmann, R., Tyson, L.D., Bekhouche, Y., Zahidi, S. (2014). In the World Economic Forum. (2014). *The Global Gender Gap Report 2014*, (pp. 5-6). Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf
- Hellinger, M., & Bußmann, H. (2001). *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume I* (9th ed.) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company
- Hellinger, M., & Bußmann, H. (2002). *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume II* (10th ed.) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company
- Hellinger, M., & Bußmann, H. (2003). *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume III* (11th ed.) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company
- Holmes, J., & Meyerhoff, M. (2003). "Different Voices, Different Views: An Introduction to Current Research in Language and Gender." In *The Handbook of Language and Gender*, Holmes, J., & Meyerhoff, M. (Eds.) 1–17. Oxford, England: Blackwell.
- Holton, D., Mackridge, P., & Philippaki-Warbuton, I. (2004). *Greek: an essential grammar of the modern language*. London, England: Routledge.
- Irigaray, L. (1998) Linguistic sexes and genders. In Cameron, D. (Ed.). *The feminist critique of language: A reader*. (2nd ed., pp. 119-124) New York, NY: Taylor & Francis. (Reprinted from Irigaray, L. (1993) Je, tu, nous, trans. *Alison Martin*. London, England: Routledge)
- Irmen, L., & Roßberg, N. (2004). Gender Markedness of Language The Impact of Grammatical and Nonlinguistic Information on the Mental Representation of Person Information. *Journal of Language and Social Psychology*, 23(3), 272-307.
- Istvan, F. (1959). The origin of grammatical gender. *Lingua*, 8, 186-214.
- Katsoyannou, M., Goutsos, D. (2006) Gender construction and the Word Thesaurus for Greek. In Thüne, E., Leonardi, S., Bazzanella, C. *Gender, Language and New Literacy: a multilingual analysis*. (pp. 95-107) London, England: Continuum.

- Kaufmann, C., & Bohner, G. (2014) Masculine Generics and Gender-aware Alternatives in Spanish. *Onlinezeitschrift des Interdisziplinären Zentrums für Frauen- und Geschlechterforschung* (Volume 4), 8-17.
- Kimmel, M. (2008) Masculinity. In Darity Jr., W.A. (Eds.) *International Encyclopedia of the Social Science*, volume 5 (2nd ed., pp.1-4) Farmington Hills, MI: The Gale Group.
- Kite, M. E. (2001) Gender stereotypes. In Worell, J. (Eds). *Encyclopedia of women and gender: sex similarities and differences and the impact of society on gender, volume I* (pp. 561-570). San Diego, CA: Academic press.
- Koc, I., Hancioglu, A., & Cavlin, A. (2008). Demographic differentials and demographic integration of Turkish and Kurdish populations in Turkey. *Population Research and Policy Review*, 27(4), 447-457.
- Konishi, T., 1993. The Semantics of Grammatical Gender: A Cross-cultural Study. *Journal of Psycholinguistic Research* 22(5): 519–534.
- Kotthoff, H., & Wodak, R. (1997). *Communicating gender in context* (Vol. 42). Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing.
- Lakoff, Robin. 1975. *Language and Woman's Place*. New York, NY: Harper and Row.
- Lorber, J., & Farrell, S. A. (Eds.). (1991). *The social construction of gender*. Newbury Park, CA: SAGE publications.
- Lott, B., Maluso, D. (2001) Gender Development. In Worell, J. (Eds). *Encyclopedia of women and gender: sex similarities and differences and the impact of society on gender, volume I* (pp. 537-549). San Diego, CA: Academic press.
- Lucy, J. A. (1992). *Grammatical categories and cognition: A case study of the linguistic relativity hypothesis*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Lucy, J. A. (1997). Linguistic relativity. *Annual review of anthropology*, 291-312.
- Martin, C.L., Dinella, L.M. (2001) Gender development: gender schema theory. In Worell, J. (Eds). *Encyclopedia of women and gender: sex similarities and differences and the impact of society on gender , volume I* (pp. 507-521). San Diego, CA: Academic press.

- McConnell-Ginet, Sally. 2003. What's in a Name?: Social Labeling and Gender Practices. In *The Handbook of Language and Gender*, Holmes, J. & Meyerhoff, M. (Eds.), 69–97. Oxford, England: Blackwell.
- McConnell-Ginet, S. (2011). *Gender, sexuality, and meaning: linguistic practice and politics*. New York, USA: Oxford University Press.
- Meyerhoff, M. (2011). *Introducing sociolinguistics*. (2nd ed.) New York, NY: Taylor & Francis.
- Motschenbacher, H. (2010). *Language, gender and sexual identity: Poststructuralist perspectives* (Vol. 29). Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company.
- Mills, S. (2008). *Language and sexism*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Mucchi-Faina, A. (2005). Visible or influential? Language reforms and gender (in) equality. *Social Science Information*, 44(1), 189-215.
- Murphy, A. (1996). The Lenses of Gender. *The Way*. London Society of Jesus, (Vol. 36), 323-330.
- Pauwels, A. (2003) Linguistic Sexism and Feminist Linguistic Activism. In *The Handbook of Language and Gender*, Holmes, J., & Meyerhoff, M. (Eds.) 550-571. Oxford, England: Blackwell.
- Pavlidou, T. (2003) Women, gender and Modern Greek. In Hellinger, M., & Bußmann, H. *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume III* (11th ed., pp. 175-201) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company
- Phillips, W., & Boroditsky, L. (2003). Can quirks of grammar affect the way you think? Grammatical gender and object concepts. In *Proceedings of the 25th annual meeting of the Cognitive Science Society* (pp. 928-933). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Prewitt-Freilino, J. L., Caswell, T. A., & Laakso, E. K. (2012). The gendering of language: A comparison of gender equality in countries with gendered, natural gender, and genderless languages. *Sex roles*, 66(3-4), 268-281.

- Richardt, N. (2008) Gender Gap. In Darity Jr., W.A. (Eds.) *International Encyclopedia of the Social Science, volume 3* (2nd ed., pp. 277-279) Farmington Hills, MI: The Gale Group.
- Ridgeway, C. L. (2011). *Framed by gender: How gender inequality persists in the modern world*. New York, NY: Oxford University Press.
- Romaine, S. (1997) Gender, grammar, and the space in between. In Kotthoff, H., & Wodak, R. (1997). *Communicating gender in context* (Vol. 42, pp-51-76). Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing.
- Schafroth, E. (2003) Gender in French: Structural properties, incongruences and asymmetries. In Hellinger, M., & Bußmann, H. *Gender across languages: The linguistic representation of women and, volume III* (11th ed., pp. 87-119) Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company.
- Sera, M. D., Berge, C. A., & del Castillo Pintado, J. (1994). Grammatical and conceptual forces in the attribution of gender by English and Spanish speakers. *Cognitive Development, 9*(3), 261-292.
- Sera, M.D., Elieff, C., Forbes, J., Clark Burch, M., Rodríguez, W.& Poulin Dubois, D., (2002). When Language Affects Cognition and when it Does not: An Analysis of Grammatical Gender and Classification. *Journal of Experimental Psychology, General* 131(3): 377–397.
- Schüler, A. (2008) Sexism. In Darity Jr., W.A. (Eds.) *International Encyclopedia of the Social Science, volume 7* (2nd ed., pp.473-474) Farmington Hills, MI: The Gale Group.
- Schwab, K. (2014). Preface. In the World Economic Forum. (2014). *The Global Gender Gap Report 2014*, (pp. 5-6). Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf
- Slade, B. (2008) Gender inequality. Darity, W. A. (2008). *International encyclopedia of the social sciences*, (pp. 624-627) Detroit: Macmillan Reference USA
- Stahlberg, D., Braun, F., Irmen, L., & Sczesny, S. (2011) Representation of the sexes in language. In Fiedler, K. *Social communication*, (pp. 163-187) New York, NY: Psychology Press.

- Stahlberg, D., Sczesny, S., & Braun, F. (2001). Name Your Favorite Musician Effects of Masculine Generics and of their Alternatives in German. *Journal of Language and Social Psychology*, 20(4), 464-469.
- Sunderland, J. (2006). *Language and gender*. New York, NY: Taylor & Francis.
- The United Nations Children's Fund (2006) *The stat of the world's children 2007: Women and Children: The Double Dividend of Gender Equality*. New York, NY: The United Nations Children's Fund (UNICEF).
- The World Economic Forum. (2014). *The Global Gender Gap Report 2014*. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf
- Thüne, E., Leonardi, S., Bazzanella, C. (2006). *Gender, Language and New Literacy: a multilingual analysis*. London, England: Continuum.
- Vasvári, L. O. (2011). Grammatical Gender Trouble and Hungarian Gender [lessness]. Part I: Comparative Linguistic Gender. *AHEA: E-Journal of the American Hungarian Educators Association*, (Volume 4), 1-26.
- Vigliocco, G., Vinson, D. P., Paganelli, F., & Dworzynski, K. (2005). Grammatical gender effects on cognition: implications for language learning and language use. *Journal of Experimental Psychology: General*, 134(4), 501.
- Wardhaugh, R., & Fuller, J. M. (2015). *An introduction to sociolinguistics*. (7th ed.) Chichester, England: John Wiley & Sons.
- Wasserman, B. D., & Weseley, A. J. (2009). ¿ Qué? Quoi? Do languages with grammatical gender promote sexist attitudes?. *Sex roles*, 61(9-10), 634-643.